

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Ivan Cankar

Potepuh
Marko
in
kralj
Matjaž

O M N I B U S

BES^eDA

Ivan Cankar

**POTEPUH MARKO
IN KRALJ MATJAŽ**

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-003-0

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

*„Kadar bo kralj Matjaž kraljôval,
onda bo kmetič dobro kmetôval.”*

I

Posebno pa si še dobro zapomni, sin moj: kadar ugledaš krčmo ob poti, poženi konje in pokrižaj se trikrat!”

Tako je govoril oče in je umrl, Marko pa je ostal sam. Čisto sam je ostal; ne matere ni imel več, ne bratov, ne sester; sorodniki pa so bili razkropljeni po vsem božjem svetu.

Marko je pokopal očeta, nato je žaloval ves teden. Ni šel ne na polje, ne v gozd; zaklenil se je v hišo in ni govoril z nikomer. Sedel je opoldne za mizo in je lomil kruh, pa se je ozrl nenadoma in je poprašal:

„Kaj bi danes, oče?”

Očetov stol je bil prazen in odgovora ni bilo, Marko pa se je razjokal kakor otrok. Samotna je bila izba, tiha, kakor gozd ob poletnem poldnevu, ko se ne gane veter. In njegova duša je bila zmerom bolj samotna.

Ko je minilo sedem dni, je pomislil Marko:

„Kaj bi zmerom tako sedel v zaklenjeni hiši? Saj nisem ne bolnik, ne hudodelec!”

Ozrl se je skozi okno: jasen pomladanski dan, sonce se vozi po nebu!

„Greh je žalovati ob takem dnevu,” je premišljeval Marko. ”Bog daj očetu večni pokoj — ampak sedem dni je minilo in spodobi se, da povabim sosede in prijatelje na sedmino.”

Tako je Marko storil. Vstal je in je odprl nastezaj okna in duri. Izginil je iz hiše mrtvaški duh in iz Markovega srca je izginila žalost.

Napravil je veliko pojedino, bogato gostovanje; celo iz sosednjih vasi je povabil znance in sedli so za obložene mize tudi ljudje, ki jih ni bil videl še nikoli v življenju. Marko pa ni prašal po imenu in rodu: — „Miza je pogrnjena, na, pij in jej!”

Pa so pili in jedli do pozne noči, do svetega jutra, do belega poldneva.

Od začetka je bila družba tiha, resne so bile besede. Kmalu pa je napolnil izbo veseli vinski duh in samo še na črnih suk-njah se je poznalo žalovanje, v besedah ga ni bilo več in tudi v srcu ne.

Ko je izpraznil Marko deseti kozarec in so se mu misli močno omeglile, se mu je zazdelo, da ga je nekdo narahlo potrkal po rami.

„Posebno pa si še zapomni, sin moj: kadar zagledaš krčmo ob poti, poženi konje in pokrižaj se trikrat!”

Nekoliko se je prestrašil Marko, nato pa je vzdignil polni kozarec.

„Ej, očka, Bog vam daj večni pokoj, — kaj mi še ob svoji sedmini ne privoščite kozarca?”

In vstali so omahovaje in so trkali, da je lilo vino na mizo, na tla.

„Rajnim nebesa,” je klical Marko, „nam pa vino!”

Bučna vinska radost se je razlegla po krčmi, s hripavimi glasovi so peli vesele pesmi. Toda večer je dolg, še daljša je noč; utrudili so se, nekaterim so klonile glave in nekdo je v kotu glasno zasmrčal.

„Kaj?” je zaklical Marko ves jezen. ”Ob sedmini mojega očeta boste smrčali za mizo? Ali sem vas zato vabil?”

Poskočil je in je vzel harmoniko in jo zagodel. Takoj so se zdramili zaspani gostje, zažvenketali so kozarci na mizi, prevračali so se stoli, stresel se je pod — hej, črni gostje so zaplesali urno polko.

Tedaj pa se je že svetlikalo skozi okno, megle so se vzdigale, dan je prižgal na hribu svetlo luč.

Prišla je mimo kmetica; na polje je šla.

„Ljudje nekrščanski, ob sedmini plešejo, ob svetem jutru!”

Pokrižala se je in je šla mimo.

Pa je prišel mimo kmet; v gozd je šel.

„Ob delavniku pijo, ne bodo ga imeli za praznik!”

Pljunil je in je šel mimo.

Dolge so ure od jutra do poldneva, dolge so v krčmi. Marko se je utrudil in je postavil harmoniko za peč. Gostje so se sprli, kričali so vsenavzkriž, bili so s pestmi ob mizo, s petami ob tla in naposled so se stepili.

„Kaj?” je zaklical Marko. „Ali sem vas zato vabil, da bi se stepili ob moji sedmini?”

Takoj so planili nanj, pretepli so ga dodobrega in so ga vrgli pod kap, harmoniko pa so vrgli za njim.

Marko je prišel domu, sam Bog vedi kako in je spal do noči in še vso noč do jutra. Ko se je zdramil, ga je bolela glava. Premišljeval je in šele po dolgem premisleku se je spomnil, da mu je umrl oče in da je obhajal sedmino. Lotila se ga je žalost.

„Tako sem spoštoval očeta in besede njegove!”

Ali žalost ni bila globoka in tudi ne dolga. Začutil je veliko žejo.

„Klin se s klinom izbija, pijanost se preganja z vinom!”

Tako je preudarjal in se je vrnil v krčmo. Vrnil se je v krčmo in je pil, dokler se ni znočilo.

„Dolgčas nam je ob samem vinu in besedah!” je zaklical pijan. „Krčmar, prinesi karte!”

Marko je kartal do jutra, nato se je opotekal domu. Srečal ga je sosed in se ga je ognil. „Kaj te ni sram lepega dneva, Marko? Ne orješ, ne seješ, kako boš žel?”

Marko pa se je razsrdil v svoji pijanosti.

„Brigaj se zase in za svojo staro! Jaz bom oral in sejal, kadar bo meni volja!”

Nato je legel in je spal do večera.

„Glej, že spet sem prespal ves dan!” je zaklical, ko se je zdramil. „Drugi so na polju, jaz spim!”

Spet se ga je polotila žalost, bila pa je še manj globoka in še bolj kratka nego kdaj poprej.

Pogledal je skozi okno; mrak je bil zunaj, sosedje so se vračali s polja.

„Kaj bi zdaj, ko je že mrak?” je pomislil Marko. ”Zdaj ne bom hodil na polje! Lepa reč bi bila, da bi delal ponoči, ponedevi pa spal!”

Marko se je vrnil v krčmo.

„Prinesi karte, krčmar!”

In Marko je igral vso noč s potepuhi, cigani in kontrabantarji.

Ali na svetu je vse minljivo, denar še celo. Vino je drago, cigan je slepar.

Nekoč si je pomel oči, ves zaspan in len, in je zavzdihnil iz skesanega srca.

„Marko, kje je tvoj denar? O krčmar, o cigani, kontrabantarji!”

Toda sredi kesanja in žalosti je začutil žejo in takoj so bile njegove misli vse drugačne.

„Kaj bi brez denarja? Za koga pa je hranil oče, nosil v mesto bele krone, če ne za sina?”

In kmalu je uganil.

„Saj imam tako opravila v mestu! Popeljem se tja, pa vzdignem še tisto. Kaj bi brez denarja?”

In zraven je še pomislil:

„Lepo je mesto, veselo življenje je tam! Zakaj bi se malo ne razvedril, ko mi je umrl oče?”

Ni še ozrl po hiši, ni pogledal v hlev in tudi s posli se ni pomenil. Napregel je in je pognal. Podil je po cesti, čez klance, v dolino, po zeleni ravni. Mudilo še mu je pač. Ko je dospel v mesto, je stopil takoj in je vzdignil denar. Lepi so bili bankovci, še čisto novi, in Marku je bilo prijetno pri srcu, ko je čutil na prsih debelo listnico. Stopal je po širokih mestnih ulicah ponosen kakor cesar.

„Zdaj pa pokusimo, kakšno vino točijo v mestu!”

Marko je pokušal in vino mu je bilo tako pogodi, da je pokušal do večera.

„Kaj bi se vračal zdaj domu, ko je že noč?” je pomislil. „Pot je slaba in razbojnikov je veliko na svetu!”

Ni se bal Marko slabe poti in tudi razbojnikov ne; ampak Marko je šel rad najprvi iz cerkve in poslednji iz krčme. Dolgčas mu je bilo samemu in tako je sedel med veselo družbo, med voznike in mešetarje. Takoj se je po-bratil z njimi in jih je napajal; kartali so vso noč in vso noč je izgubljal pijani Marko. Zjutraj pa je prešteval bankovce in je povetil glavo: razleteli so se bili, kakor da bi bil veter zapihal mednje.

„O prekanjeni mešetarji! O sleparski vozniki!” je zavzdih-

nil Marko in žal mu je bilo lepih, pisanih bankovcev. Ali Marko ni bil rad žalosten in potolažil se je kmalu.

„Ej, ostalo je še dovolj! Če bi jih snoči ne bil zaigral, bi jih pač drevi! Nisem se potil za denar, zakaj bi jokal za njim?”

Napregel je in žvižgal je veselo, ko se je vračal domov. Listnica res ni bila več rejena, pa tudi prazna ni bila. In dokler je bila v žepu svetla krona, se Marko ni brigal za včerajšnji dan, za jutrišnji dan še celo ne.

Ustavil je pred hišo in je skočil z voza, vrgel vajeti hlapcu ter se napotil naravnost v krčmo.

„Komaj sem se povrnil, ves še truden od dolge vožnje pa bi že na delo?”

Tako je mislil.

Prijazno ga je pozdravil krčmar, še bolj prijazno ga je pozdravila žejna družba. Najbolj vesel pa je bil Marko sam.

„O domača krčma! O domača kapljica!” je zaklical s solzami v očeh in je napajal vse potepuhe, ki so se prikazali na pragu, vse berače in popotnike. Ko se je nagnil večer, je slekel suknjo, zagodel je na harmoniko in je plesal sam sredi izbe.

Tako je Marko pil in je godel in plesal vso lepo pomlad in vse poletje do vročega srpana.

In tedaj se je zgodilo, da je prišel vihar ob belem dnevu, velik in silen; usula se je toča, grozna kakor nikoli, izlila se je povodenj od črnega neba, kakor trstje se je klanjalo drevje in se je lomilo. Pa se je zjasnilo nebo, še vse rosno je bilo, kakor objokano. Glej — polja pomendrana, kakor od tisočernih konjskih kopit, kakor od silne vojske, prihrule izza gore; drevje okleščeno, golo.

Stopil je Marko v krčmo — krčma je bila prazna. Stopil je

na cesto — cesta je bila prazna. Dalje je šel Marko, ves začuden, in je prišel na polje. Tam na njivi, glej tam na njivi kleči človek! Mirno kleči, glavo povešeno, čelo uprto ob pesti.

Marko je šel dalje in je srečal soseda, ki se je vračal s polja.

„Odkod, sosed?”

Sosed pa mu ni odgovoril. Tiho je šel mimo njega, s povešeno glavo, njegove oči pa so bile rdeče kakor od solza.

Marko se je začudil.

„Zakaj so ljudje tako potrti?”

Zaslišal je s ceste krik, jok. Prišle so mu ženske naproti, šle so mimo in so jokale.

„Bog se usmili!”

Tedaj pa se je domislil Marko in se je zasmejal veselo.

„Orali ste in ste sejali, o ljudje; — kje je zdaj vaša žetev? Jaz nisem oral in nisem sejal, pa me ni strah ne toče, ne slane!”

Prestrašile so se ženske njegovih brezbožnih besed in so se pokrižale; tudi kmet na njivi ga je slišal in je vzdignil pest.

„Ej,” je premišljeval Marko, ”dolgočasni so ljudje v teh krajih! Ni več vesele besede iz njih ust, niso ne za pijačo, ne za godbo, ne za ples! Še sam bi človek splesnil med njimi! Kam bi se obrnil? Tam doli na Hrvaškem, tam je dobro vino in tam so veseli pivci! Tja se napravim!”

Nič ni veliko premišljeval; napregel je in se je popeljal na Hrvaško.

Sam Bog vedi, kaj je počel tam doli! Potepal se je pač s pijanci in cigani, popival in kartal, da je bila žalost in sramota. Najprvo je zapravil ves denar, nato je prodal voz in konje, naposled še suknjo, dokler ni pijan in napol nag obležal na cesti, ljudem v pohujšanje in zasmeh. Usmiljen voznik ga je

ošvrknil parkrat pošteno z bičem, kakor se je pač spodobilo, nato pa ga je naložil kakor vrečo in ga je prepeljal čez mejo, nekrščansko pijanega, kakor je bil.

Na vozu se je streznil Marko.

„Ali sta ohromeli, kljuseti?” je zaklical jezno, ko sta stopala konja počasi in previdno.

Voznik je vzel pipo iz ust, pljunil je na cesto in se je okrenil k Marku.

„O ti pijana duša, nekrščanska, ne zmerjaj mojih konj, ki vesta vselej, kdaj imata zadosti! Pa povej rajši, odkod si in čigav, zato da bom vedel, kje naj te odložim!”

Marko se je začudil in se je čudil zmerom bolj. Pogledal je konja — ne, konja nista njegova! Pogledal je voz — tudi voz ni njegov! Mel si je oči vščipnil se je v nos — ne niso sanje!

„Kod pa si hodil, Marko? Kaj si počel?” se je poprašal natihoma in zaključevalo mu je kesanje v srcu.

Ogledal se je: pobit po rokah, ves blaten, brez suknje, brez klobuka — potepuh, kakor se mu človek ogne, če ga sreča na cesti.

„O Marko! Marko!”

Polagoma se je domislil na to, na ono.

„Pili smo... da... in kartali —”

In kaj se je zgodilo potem, tega Marko ni vedel več.

„O cigani, kako so me ociganili!”

Voznik se je okrenil.

„No, človek, povej, če si kje doma! Jaz zavijem na levo!”

Marko je skočil z voza in je krenil na desno. Napol pijan je še bil, glava ga je bolela in zibalo se mu je pred očmi.

„O Marko! Marko! Kaj tak se vračaš domov? In o belem dnevu?”

Za vasjo se je skril pod kozolec in je čakal noči.

„Čigav je ta kozolec?” si je mislil.

Tak potepuh je bil Marko, da še svojega kozolca ni poznal več.

Kakor tat se je vračal Marko v rodno vas; po poljski stezi je šel, za hišami, skrival se je za plotom, skakal je čez jarke. Prišel je do svoje hiše in je ugledal v izbi luč. Ozre se naskrivoma skozi okno: hlapec in dekla sedita za mizo, pijeta in se gostita.

„O tatje, neverniki!” se je razsrdil Marko.

Toda v izbo ni stopil; sram ga je bilo razcapanega, kakor je bil. Tiho, po prstih se je plazil po lestvici na podstrešje, zaril se je v seno in je takoj zaspal.

Šele zjutraj se je popolnoma zavedel svojih nadlog; z obema rokama se je prijel za glavo in je zastokal.

„Kaj si počel! Kaj si storil! Sam hudobec te je bil obsedel! Ne denarja ni, ne voza, ne konj!”

Tako je stokal Marko in debele solze so mu tekle po licih.

„Nič nisi oral, nič nisi sejal! Pa če bi ti bila toča pobila devetindevetdeset klasov, eden bi vendarle še ostal in bi rodil na pomlad stoteri blagoslov! — Kaj pa si iskal tam doli na Hrvaškem?”

Toda Marko ni bil človek, da bi se vdajal kesanju in žalosti preko mere. Komaj so se posušile solze na obrazu, je bilo že tudi srce mirno in veselo.

„Čemu bi zdaj tarnal? Kar je, je! Zdaj je treba začeti novo življenje. Čas je še!”

Vstal je, šel je v izbo in se je preoblekel. Nato je stopil na prag.

„Kako lep jesenski dan! In pozno popoldne je že, nagiba se sonce na večerno stran. Kaj bi zdaj?”

Komaj je še dobro premislil, ga je že premagal izkušnjavec in napotil se je proti krčmi, še sam ni prav vedel kako.

„Hej, Marko!” so ga pozdravili zgodnji pivci, lenuhi, in krčmar mu je segel v roko. ”Kod pa si se klatil, Marko, da te ni bilo tako dolgo na izpregled?”

„Po svetu sem bil, po svetu!” je odgovarjal Marko in ni povedal, da je bil zapravljen na Hrvaškem voz in konje in suknjo. Koga pa je to kaj brigalo?

In Marko je sedel in je pil, pil in pil, sam Bog vedi, do pozne noči.

„Kaj bi zdaj?” se je tolažil na tihem. „Če sem zapravljen pomlad in poletje, kaj bi se začel pokoriti jeseni? Počakajmo do prihodnje pomladi, saj je še daleč sodni dan!”

Tako se je tolažil in izgovarjal v svojem srcu in srečen je bil, da je imel pred seboj še vso dolgo zimo, dolgo zimo brez dela in brez skrbi.

In res so prišli kmalu mrazovi od severa, zapadel je zgoden sneg. Marko je bil vesel dolgih zimskih večerov. Ušatoril se je v toplo zakurjeni krčmi in je pil in kartal brez nehanja. Prepil je tam celo Sveti večer, vsemu svetu v pohujšanje; ko se je napotil k polnočnici, se je tako opotekal, da je napravil komaj deset korakov in se je vrnil v krčmo, ker bi bil drugače v snegu zaspal.

Na Sveti večer, natanko opolnoči se ga je poslednjikrat polotilo kesanje. Sedel je pijan za polito mizo, upiral je glavo v dlani in je dremal. Tedaj pa se je nenadoma zdramil in je pogledal proti durim z velikimi, zaspanimi očmi.

„Kaj stojiš tam?” je zaklical Marko in se je tresel od strahu.

Odrple so se bile duri in na pragu je stal Markov oče v dolgem kožuhu, črno kučmo na glavi. Stal je tam in je gledal Marku naravnost v obraz z jeznimi očmi in ni izpregovoril besede. Nato so se tiho zaprle duri.

„Krčmar!” je zaklical Marko. „Krčmar, kdo je stal pravkar na pragu?”

„Kaj se ti sanja, Marko?” se je začudil krčmar. „Nikogar ni bilo! Pijan si, Marko, pijan; pojdi domov!”

Vzdignil se je Marko in se je napotil domov. Srce mu je bilo težko in sanjal je ponoči hude sanje. Zdelo se mu je, da roma sam po blatni cesti, ves ubog in razcapan; ne hiše nima več, ne polja, ne gozda, vse njegovo premoženje je harmonika...

Ali ko se je zbudil, ni mislil Marko več ne na očeta, ne na svoje hude sanje, ne na kesanje in ne na pokoro. Kakor bi zalučil kamen po klancu navzdol: udari včasih ob skalo in odskoči, nato hiti še urneje v dolino.

Zapil je Marko vse, kar je imel, pa se je napotil k oderuhu in si izposodil denarja.

„Če imam to lehico, ali če je nimam; dovolj sveta mi še ostane!” si je mislil in je veselo popival.

No, šla je lehica, pa je šla druga lehica, nato pa je šel travnik, za travnikom gozd — kakor da bi mu bila povodenj odplavila svet. Naposled Marko še sam ni več vedel, kaj je njegovega in si tudi skrbi ni delal velikih, dokler je bil kozarec pred njim.

„Kesanje sodi starcu; dokler je človek mlad, bodi vesel!”

In Marko je bil vesel. Kadar se je naveličal domače krčme, se je napravil v sosednjo vas in je tam popival ter napajal znance in neznance. Zaslovel je po vsej fari in iz daljnih krajev so prihajali malopridneži, da so pili za njegov denar, in

goljufi-kvartopirci, da so ga obirali po cigansko. Dobro se je godilo Marku in ni ga bilo mar, da so se ga ogibali vsi krščanski ljudje.

Nič ni mislil Marko in tako tudi ni pomislil, da ima dno celo največji sod.

Prišel je k oderuhu.

„No, kaj pa ti, Marko?”

Začudil se je Marko neprijaznemu pozdravu.

„E, kaj bi! Še sto forintov mi dajte!”

„Velik denar, Marko! Kako boš pa plačal?”

„Saj imam še hišo?”

„Nimaš je!”

Prestrašil se je Marko.

„Ti si velik pijanec, Marko, pa slab računar! Hiša je moja — prijazna hišica! Le pripravi novcev, le kmalu prinesi obresti — pa Bog s teboj!”

Tako je odhajal Marko, kakor da bi ga bil kdo udaril po glavi. Šel je domov, zgrudil se je na posteljo in je gledal v strop.

„Kaj se mi sanja?”

Nič se mu ni sanjalo. Poizkusil je, da bi premislil vse lepo počasi in po vrsti — toda misli so se mu vrstile v kolobarju in niso mogle nikamor.

„Kdaj pa je šlo vse? Kam je šlo? Saj je bilo zemlje veliko; polje, da ni bilo lepšega v vasi, prostrani pašniki, gozd — kje je vse? Ali je mogoče, da bi bil zapravil vse to en sam človek v eni sami zimi in če je še tako dolga? Kam je šlo?”

Ležal je na postelji in je stokal; premišljeval je in ni mogel premisliti ničesar.

„In hiša! Moja lepa rodna hišica! Zmotil se je slepar, ali pa

me je ogoljufal prav po nekrščansko! O! Lahko me je ogoljufal! Saj še pogledal nisem papirja, saj nisem vedel nikoli, kaj sem podpisal! Samo da sem imel v pesti denar!”

Razsrdil se je Marko sam nad seboj in se je pričel biti s pestjo po čelu.

„O jaz ničvrednež, nesrečnež! O jaz Marko, potepuh!”

Vstal je in je begal po hiši kakor brez pameti.

„To je bila moja hiša! Moj ded je bil rojen v njej in moj oče; moja zibka je stala tam!”

V kaščo je šel, v skedenj in v hlev.

„To vse je bilo moje in to vse je bilo polno nekoč. Prazno je zdaj in pusto — kakor da bi bili odnesli pravkar mrliča od tod!”

Šel je dalje, šel je na polje, na travnik. Sonce je bilo raztopilo sneg, iz mokre prsti je poganjala trava.

„O zemlja, zemljica, mati! Tudi ti si bila moja nekoč.”

Marko si je zakril obraz z rokami in je zajokal. Globoka in grenka je bila takrat bridkost v njegovem srcu.

No, zardelo je sonce, skrilo se je za daljno goro; hladen mrak je zapihal Marku v lice. Vrnil se je v vas s povešeno glavo, potrtn in truden. Vrnil se je v vas in noge so ga zanesle, kakor so bile pač navajene, naravnost v krčmo.

Nič ni pozdravil; sedel je za mizo čemerem in mrk.

„Nocoj pijem na upanje!”

Krčmar je pomežiknil z očmi in je zažvižgal natihoma.

„Kaj že, Marko? Kaj že?”

Osorno ga je pogledal Marko.

„Kaj?”

„No, Marko, nič se ne jezi! Ampak mislil sem si pač, da prideš nekoč na upanje. Kako ne bi!”

Marko je udaril s pestjo po mizi.

„Kaj tako govoriš z mano? Kako pa si govoril prej? Zredil si se za moj denar, zdaj pa bi me gledal postrani?”

„Saj nisem nič dejal! Saj ti dam na upanje! Boš že plačal!”

„Seveda bom plačal!” je vzkliknil Marko in je gorel v obraz od srda in sramu.

Natihem pa je premišljeval: „Težko je človeku brez denarja! Dokler so žvenketale v žepu bele kronice, je bil kakor med — zdaj pa bi me že skoro podil preko praga!”

In kolikor bolj jo je namakal v vinu, toliko bolj živa je bila misel: „Naj bo že vse kakor je — samo denarja je treba, denarja!”

Slonel je za mizo, nikogar ni pogledal, z nikomer ni govoril. In vsi, ki so ga videli, so uganili: Konec je z njim, na obrazu se mu pozna!

Marko pa je premišljeval:

„Če bi stopil k njemu še enkrat? Morda je bil samo slabe volje — razjezila ga je bila žena, pa se je stresel nad mano! Treba je, da mi pokaže, koliko sem mu dolžan, zato da bom vedel, če me ni osleparil! Tako je, še enkrat stopim k njemu!”

In ko je tako sklenil, je bila mahoma vsa žalost pri kraju. Pil je in je pil, drugo jutro pa se je napotil k oderuhu. Gledal je tam pisma, gledal, kaj je podpisaval, gledal je in računil in je prebledeval zmerom bolj in se tresel.

„Ali je tako, Marko, ali ni?”

Nič ni odgovoril Marko, gledal je, pred očmi pa se mu je zibalo.

„Ni res! Ni mogoče!”

Zasmejal se je kramar, oderuh.

„Glej, Marko! Glej in šteji!”

Marko je štel, štel in računal, številke pa so plesale pred njim, zdelo se mu je, da se mu smejejo v obraz.

„Samo še stotak, prijatelj, človek!”

„Ne krone več, Marko, ne desetice! Saj bi tako spet vse zapil!”

„Kaj bi brez denarja zdaj?” je prosil Marko. „Saj še za kruh nimam!”

„Prej bi bil gledal, Marko, prej! Le hodi z Bogom, pa misli na plačilo!”

Marko je šel, opotekal se je kakor pijan.

„Kaj sem zdaj drugega nego pocestni potepuh, ki mu je cesta dom in hrana zrak in premoženje vbogajme?”

Pomlad je bila, Marko pa ni mislil, da bi šel pogledat na polje.

„Kaj bi se zdaj pehal, potil se na tuji zemlji za tujo korist?”

In sedel je v krčmo in je pil na upanje in je bil vesel, da mu ni bilo treba na polje.

Pa ga popraša krčmar nekoč:

„Ali veš, Marko, koliko si že dolžan? Kdaj boš pa plačal?”

Marko je vzkipel.

„Kaj sem te že kdaj osleparil, da me terjaš?”

„Kaj bi me sleparil! Ampak jaz bi le rad vedel, kdaj boš plačal, Marko!”

„Le toči, pa bodi brez skrbi! Bom že plačal!”

„Kdaj?”

„O ti muha sitna, ti! Kaj se bojiš za teh par soldov?”

„Zato, Marko, ker pravijo, da si že precej na koncu.”

„Kdo pravi?”

„Tisti, ki vedo!”

Krčmar je šel in mu ni natočil več, Marko pa se je napotil

domov osramočen in jezen. Prišel je v krčmo drugi dan, o mraku že; noge so ga zanesle tja, ker niso poznale druge poti. Dan je bil vroč in Marko je bil žejen.

„Kaj pa ti, Marko? Ali si prinesel denarja?” ga je pozdravil krčmar.

„Upaj mi še nocoj!” je odgovoril Marko in je povetil glavo.

„Nič več, Marko, nič več! Saj si že zadosti pil, čas je, da začneš delati — potepaš se že leto in dan!”

„Zakaj mi nisi povedal tega prej?” se je razsrdil Marko.

Krčmar pa se je zasmejal naglas.

„Kdor ima denarja, naj stopi v mojo hišo, ne bom mu branil. Ampak zastonj ne napajam postopačev. Zbogom, Marko!”

In tisto noč Marko ni bil pijan, ne tisto noč in nikoli več, dokler ni zapel pred njegovo hišo boben svojo pesem.

Zgodilo se je natanko, kakor je Marko sanjal v hudih sanjah: vse njegovo bogastvo je bila harmonika. Vzel je harmoniko, še enkrat se je ozrl na svojo rodno hišo in po cesti navzgor proti krčmi, nato pa je zažvižgal in se napotil v svet.

II

Napotil se je Marko v svet in ker je bil dan lep in topel, ni bilo v njegovem srcu ne žalosti, ne kesanja. Prostran je svet in življenje je dolgo: nekje, некоč, kjerkoli, kadarkoli čaka radost, prijeten počitek, sladkost brez utrujenosti, plačilo brez dela. Čemu bi bilo človeku srce, da ni upanja v njem?

Zagodel si je Marko, da bi mu ne bilo dolgčas. Oziral se je po deželi naokrog in čudil se je, kako zelo so se izpremenile njegove oči. Nikoli ni videl prej, kako lep je gozd, veličasten v svoji črni neizmernosti, v neskončnem šumenju, tako srce stiskajoč, sladek strah budeč. Tudi polja ni videl prej, živega, tako sopečega, ne tistih luči, ki so trepetale, vžigale se v njem, ugašale, kakor ognjeni cvetovi. Čudno se je osvobodilo njegovo srce in zemlja se je razširila silno na vse štiri strani, razmeknila se v brezkončnost, zažarela, in nebo je oživel, zazvonilo nad njo.

Marko je godel vesele pesmi in tako prijetno in lahko mu je bilo, da ni čutil nog. Časih je srečal kmeta, kmetico, ljudi obložene, trudne, ki so stopali s težkimi koraki in gledali v tla. Ozrlo se je nanj mrko oko, zaničljivo in zavidno: „Lahko tebi, Kurent, postopač!”

Marko pa se je zasmel.

„Kako sem bil bebec v svoji žalosti, budalo v svojih skrbah! Prav tako sključen bi hodil, prav tako mrko bi gledal, da mi nisi pomagal do življenja, o krčmar, slepar neverni!”

Tak je bil Marko, sebi in svojemu rodu na žalost: kakor list, ki pada z veje ob sončnem dnevu; trepeče v vetru, zasveti se in ugasne tisočkrat, vse po naturi in pravici, dokler ne pade na vlažna tla ter zgnije, po naturi in pravici.

O Marko, kje boš spal? Ko je že hlad in se mrači v dolini.

Pod kozolcem bom spal, se je namenil Marko; zato so kozolci na svetu in zato so tako daleč od vasi.

Legel je in je zaspal in smrčal tako močno, da se je razlegalo v dolino. Župnik je slonel ob oknu in je prešteval zvezde, ki jih je vžigala na nebu večša roka božja; slišal je glas od holma, iz mraku, stresel je z glavo in je zaprl okno.

Nenadoma se je Marko zdramil, gledal je v noč s prestrašenimi očmi: kako silno okno, v večnost gleda človek skozi njega! Tam zvezda, mirna, velika — zdaj je ugasnila, vzplamenela je spet; veliki, črni oblaki beže preko neba, zastirajo okno in ga odgrinjajo. Močen, hladen veter piha od hriba, snopje pošumeva v kozolcu.

O Marko, to je tvoja postelja. In kakor je bilo treba, se je zbudilo v njegovem srcu bridko kesanje.

Niti postelje, o! Še suknje ne, da bi se ogrnil, o! Pa stoji hiša tam doli, hišica, lepo pobeljena, o! Ob cesti stoji, na polje gleda, na dobrotljivo, še v spanju doječe; a nad njo sloni gozd, močan, silen, kakor zvest hlapec, v črn plašč odet, črno kučmo na glavi.

In Marko se je razjokal.

„Kaj si storil, o Marko! Oskrunil si jo, prodal, svojo rodno hišo, majko! Tuji ljudje hodijo po izbi, razbijajo po podu z okornimi škornji, smejo se s tujim smehom. In duh mojega očeta nima pokoja, pregnali so ga iz izbe na svisli, v skedenj, celo izpod kozolca so ga pregnali! O!”

Klel je Marko in je ihteč zaspal. Jutro je bilo vlažno in hladno, umazano, cunjasto je bilo nebo. Potrt, ves truden se je napotil Marko v vas. Ubožna in pusta je bila vas, okna so gledala izpod slamnatih, polgnilih, mahovitih streh kakor same krmežljave, zlovoljne oči.

Marko je potisnil klobuk na čelo in je stopal z dolgimi koraki skozi vas. Krčmarica je stala na pragu.

„He, Marko!”

Pozna me; zlodej vzemi babo!

Še niže na nos je potisnil klobuk in se ni ozrl.

„Marko!”

„Lačen sem in tudi žejen,” je pomislil Marko pa je postal.

„Kam se ti tako mudi, Marko?”

„V svet, v svet, o mati! Mlad je človek, čemu bi čepel za pečjo?”

„Kaj ne poznaš več botre?”

„Dobro jutro, botra!”

In je stopil v hišo. Prinesla mu je vina in belega kruha, Marko pa je pomôlil natihoma v zahvalo Bogu, ki skrbi za popotnike.

„Kako je doma? Kam si se nameril?”

„Tja in drugam, kamor kaže pot. Doma je vse po starem. Toča je pobila, da ni ostalo ne bilke več, gozd je porušil vihar, kakor da bi ga z britvijo obril in hiša je pogorela s skednjem in kaščo vred; še harmoniko bi mi bil kmalu odnesel veter.”

Marko je pil in ni ga bilo sram hudega greha. Botra se je pokrižala in je vzdihnila globoko.

„Kaj boš zdaj? Ostani pri nas za hlapca.”

„Pa ostanem.”

Položil je harmoniko v kot in je sedel široko in lagotno,

kakor prisodi domačemu človeku. Obšle so ga vesele misli in vdal se jim je s tako prijetnim občutkom, kakor da bi se kopal v mlačni vodi.

„Glej, zdaj boš hlapec v spodobni in gostoljubni hiši, pri svoji krstni botri, ki je poštena ženska, Bog ji povrni vse dobre, in delal boš, kakor vsi krščanski ljudje, prihranil si boš denarja, oženil se boš, priženil hišo, polje, travnik, nato si boš kupil še to in še ono polje, še en travnik, gozd, konje, in se popelješ v mesto in tam bo lepo.”

Zleknil se je na klopi, sklenil je roke pod glavo in je gledal v strop in je bil bogat.

Na večer je prišel gospodar, prišli so v krčmo kmetje. Gospodar je izpraznil kozarec, nato je naslonil komolce na mizo; prsten, razoran je bil njegov obraz, kakor kepa trde, razpokane, nerodovite zemlje. In je pogledal Marku srepo v oči.

„Bog vedi, Marko, če je res, kar pripoveduješ. Zapravi, zapil si pač hišo in polje in gozd, pa je ves svet tvoj. No, blagor tebi!”

„Blagor tebi!” je pomislil Marko in se je spomnil, kako lep je bil gozd, ko je romal v njegovi senci, kako je žarelo polje v dolini.

Tiho so pili kmetje; tudi njih obrazi so bili prsteni, razpokani; siva prst se je držala rok, suknje, las, v prst ukopane so bile mrke oči.

„Kakor vas, ta pusta, samotna,” je pomislil Marko in že mu je bilo tudi samemu pusto in samotno pri srcu.

Sedel je na klopi sključen kmet, star, suhljat, v prsteno suknjo zavit, ves že sama grobna gruda, neoškropljena, razpokana in nerodovita.

„V tistih časih ni bilo ne davkov, ne vojska; dvakrat v letu

je rodilo polje, nikoli ni pobila toča, ne suše ni bilo, ne povodnji. Ljudje so držali križem roke, pa so imeli vsega zadosti. Moje oči so videle tiste čase; te moje oči so jih videle.”

Starec je govoril mirno, gledal je srepo predse, kakor da bi sanjal naglas. Poslušali so in so se spogledali.

„S svojimi očmi jih je videl.”

V Markovem srcu se je čudno zgenilo, kakor da bi mu bil kdo rekel: Saj niso nespametne tvoje misli; tako je bilo v tistih časih in tako bo še... nekoč.

Krčmar se je zasmel.

„Kdaj so bili tisti časi? Kdaj se je izneverila zemlja?”

Starec je vzdignil razkopani, suhljati obraz, pogledal je v luč in je pomežiknil.

„Ne zemlja... človek se je izneveril.”

Marko je mislil, strmel v daljavo, čez gore in vode: In vendar je bilo nekoč; človek je držal roke križem in je imel vsega zadosti.

Razšli so se kmetje, vas je utihnila. Od ocrnelega, lesenega stropa je dremala svetilka, izba je tonila v polumrak. Marko je ležal na klopi in je sanjal velike sanje; za mizo sta sedela gospodar in star hlapec, ki je zdihoval in pokašljeval. Tudi hlapec je sanjal, ker ga je bilo groba strah; sam ni vedel, o čem je sanjal.

„Pa je bilo nekoč; bral sem v knjigah in tam je bilo zapisano.”

Tako je govoril hlapec.

„Takrat je bilo, ko je kraljeval kralj Matjaž vsem deželam. Premagal je kralje in cesarje in je zakraljeval vse do morja. Konec je bil vseh nadlog in težav, pod Matjaževo krono je zaživel kmet prijetno življenje. Matjaž je prepodil graščake,

biriče in financarje, odpravil je desetino in davke in je povrnil kmetu starodavne svoboščine. Bog je blagoslovil njegovo dobrotljivost in pravičnost; pod Matjažem je rodila zemlja kakor nikoli poprej, ne toče ni bilo, ne suše, ne povodnji. Kmet je pridelal, da ni vedel kam s pridelki, premajhna sta bila skedenj in kašča. V toliki obilici pa so se ljudje prevzeli in so se spuntali proti Bogu in kralju. Še tisto leto se je usula strahovita toča, hribi so se razmeknili in silne vode so preplavile dolino. Polje ni rodilo niti klasu, vinograd niti najslabše kislice. Vse nadloge so se povrnila med ljudi, zavladata je strašna lakot in kuga je prišla v deželo. Kralj Matjaž je bil užaljen nad toliko nehvaležnostjo in je umrl. Z njim pa je umrla pravica na svetu.”

Dremala je svetilka na stropu, skoro je zadremala. Žalostni so bili obrazi v njeni luči, kakor obrazi mrtvecev.

„Ne, ni umrl!” je vzkliknil Marko. Tako mu je bilo pri srcu, kakor da bi umrlo vse njegovo upanje in kakor da bi umrl on sam, če bi bil umrl kralj Matjaž. Kako pač, kako bi živel človek, če je umrl kralj Matjaž?

Ležala sta v senu Marko in hlapec.

„Ne, ni umrl!” je zavzdihnil Marko že v polusanjah.

„Kaj meni mar!” je zamrmral hlapec. „Bilo je nekoč, ne bo nikoli več. Trpeti je treba, Bog se nas usmili siromakov!”

„Ni umrl, ni treba trpeti!”

Zaspal je Marko. Bog vedi, če je zaspal: niti za ped se niso izgubile misli od ravne poti.

„Ni umrl. Zapisano je dalje, da se je razmeknila gora na njegov ukaz in da je stopil vanjo s svojimi zvestimi vojščaki. Tam sedi za veliko kamenito mizo, glava počiva v dlaneh,

dolge trepalnice leže na licih, brada se ovija okoli mize. Tam sedi in čaka.”

Vzdihnil je Marko; ali v sanjah, ali z bdečimi očmi.

„Pa napoči dan, tvoj dan, o Marko! In tvojih bratov dan, počitka željnih, veselja lačnih. Razmeknila se bo gora, na plan bo stopil kralj Matjaž, premagal bo kralje in cesarje in bo zakraljeval vse do morja. In tedaj se povrnejo časi, Marko, ko boš držal roke križem in boš imel vsega v izobilici.”

Ni še zasvetila zarja izza hriba.

„Vstani, Marko, vstani!”

Prestrašil se je in se je začudil.

„Na polje, Marko!”

Domislil se je Marko lepih sanj in ves potrt je bil. Ko se je napotil na polje, je bil prav tako sključen, težak in okoren, kakor stari hlapec in kakor gospodar. In ničesar ni videl več; zastrte so bile njegove oči. Ni videl gozda, šumeče lepote njegove; ni videl polja, ki je vzdigalo polne prsi, kipelo, puhtelo k nebu, po soncu koprneče. V tla je gledal, glava je klonila k tlom, noge same so se udirale v tla in komaj jih je vzdigal. Sanje, misli — v gori zakopane.

Truden je bil zvečer, spal bi, sanjal do smrti. Tam sedi gospodar: truden, tih, zlovoljen; tam hlapec: čemeran, mrk — „bilo je in ne bo več nikoli”; tam kmetje: izpod suhe, razpokane prsti koprneči, vzdihujoči v upanju, v nejevolji vdani.

„O, vi vsi, vi vsi!” je pomislil Marko in je povetil glavo. „Vi vsi bi kralju Matjažu naproti. Še ta zemlja, še ta zemlja, ki peča, k nebu koprneča, bi kralju Matjažu naproti”

Legel je, zaspati ni mogel.

„Živel sem nekoč,” tako je mislil, „živel sem nekoč, kakor je treba živeti krščanskemu človeku. Križem sem držal roke

in vsega sem imel v izobilici. Bilo je, pa je minilo, Bog vedi, zakaj. Napajal sem goste in vsi smo bili veseli; zagodel sem jim in plesali so, moji bratje, kralja Matjaža verniki. Pa se je zgodilo — kako pač? Umrl je kralj Matjaž in pognali so me po svetu, še kos kruha mi niso dali na pot. O sleparji, hinavci, neverniki! In vsi so bili v svojem srcu kakor jaz. Radi bi držali križem roke, radi bi imeli vsega v izobilici. Pili bi in godli in plesali, njih srce je koprnelo. Tako so mi zavidali, tako so me sovražili in so me pognali po svetu, sleparji!”

In obšla ga je žalost, tako globoka, velika.

„O, kaj boš zdaj brez mene, ti bela rodna hiša, ki si se mi tako lepo smejala, ko sem se vračal iz krčme in sem te pozdravljal? Nikoli te ni oskrunil pot od mojega čela, ne vzdih iz mojih prsi. Kaj boš zdaj ti brez mene, ti svetlo polje v dolini? Nikoli te ni ranil moj plug, izžemal ti nisem trudnega telesa. Kaj boš zdaj brez mene, ti šumeči, črni gozd? Moja roka ni prelila kaplje tvoje krvi; zavil si se v srobot in mah in si zaspal. Kak žalujete po meni, svojem pravem gospodarju!”

Slišal je Marko šumenje gozda iz daljave, tanko zvonjenje polja, zamolklo zdihovanje zapuščenega doma.

Šel je na polje drugi dan in še bolj sključeno je bilo njegovo telo, še težje so bile njegove noge in še nižje je klonila glava. Že je bil podoben starcu, hlapcu. In že je potrkala misel na njegovo pusto srce: Bilo je; nikoli več ne bo. Šel je na polje in je videl kmeta na polju in je postal. Razkoračen je stal kmet in globoko sključen. Ni imel motike v rokah, Bog vedi, kaj je bilo; železo se je svetilo v jutranjem soncu, kakor okrvavljeno. Njegov obraz je bil trd in surov, oči so bile skrite pod težkimi obrvmi, pod temnim čelom.

„Ti prokleta! Prokleta!”

Udaril je z vso močjo, da se je razškrpila v kaplje trda prst. Suval je z nogami, da so letele kepe preko brazd.

„Prokleta! Prokleta!”

Udaril je vdručič, telo se je krivilo, mišice so pokale pod potno srajco. In kakor je udaril, je zastokalo zamolklo, zaječalo.

„Čemu me biješ?”

Marko je stal in je gledal.

„Kako jo sovraži, majko dobrotljivo! Tudi v njegovem srcu je kralj Matjaž.”

Vrnil se je v mraku; ves truden je bil in potr.

In je mislil: „To ni moj dom; še to seno, ki v njem ležim, ni moje. In to ni moje polje; orjem in sejem, želi pa bodo tuji ljudje. Na cesto kaplje moj pot, z vetrom gre moja trudna sapa. Moj kruh je vbogajme. O, Marko!”

Hlapec je zavzdihnil, zakašljaj.

„Kaj res misliš, Marko, da ni umrl?”

„Ni umrl.”

Hlapec se je preleknil v senu, zavzdihnil je globoko.

„Tudi jaz bi za njim, ampak noge se mi že tresejo, komaj seženj je do groba. V Ameriko bi.”

Poslušal je Marko in takoj so bile onstran morja njegove misli. Tam kraljuje kralj Matjaž; križem drži človek roke, ima vsega v izobilici.

„V Ameriko bi, moj sin je tam. Nič ne piše; dobro se mu godi. Mlad je bil, ves majhen še, golobrad. Nič ne piše; veliko denarja ima že pač, kupil si je že morda hišo, morda se je že oženil. Rad bi jo videl, snaho. Nič ne piše; daleč je. Ali jaz sem star, komaj seženj do groba.”

In se je preleknil in je zaspal.

Marko je mislil, sanjal, zadremal je.

„Tudi v njegovem srcu je, v koprnjenju njegovem. In komaj seženj do groba. Kako bi ne bilo v mojem srcu, ko je še tak mlado?”

In je zasanjal lepe sanje in je zaspal.

Tretji dan je šel Marko na polje. Lep dan je bil; kakor božje obličje se je svetilo nebo. Marko pa je bil starec, truden, prsten, v zemljo ukopan. Ni mu sijalo sonce, polje mu ni prepevalo. Sklonil se je in se je razkoračil in je udaril zemlji v obraz, da so ga oškropile sive kaplje, vroče solze.

„Ti prokleta! Prokleta!”

In ko se je vračal o mraku, je bil njegov obraz ves prsten, z lopato iz trde ilovice izklesan.

Ni večerjal, pozdravil ni nikogar; legel je, sklenil je roke pod glavo in je skrčil pesti.

„Ne morem! Ne morem!”

Zapihal je lehak, prijeten veter, prijetne misli so prišle z njim.

„Tam je cesta, dolga, brezkončna. Pa če ni konca! Upanje je v srcu, veselje! Tam je cesta...”

Zašumelo je v senu, v mraku; Marko se ni zgenil.

„Kako so že umirale te moje lepe misli! Priklenili so me za roke in noge, zvezali so me na rokah in nogah, še geniti se nisem mogel. Pa so še tako mlade moje noge, tako veselo je še moje srce. Napotim se k njemu; kralj Matjaž ni maral hlapcev; zapodil je iz dežele graščake, biriče in financarje. Kmet je držal roke križem in je imel vsega v izobilici.”

V senu je zašumelo, Marko je sanjal.

„Vsi bi radi k njemu, glej, pa ne morejo! Priklenjene so jim roke in noge. Celo ta zemlja, kipeča, puhteča, k nebu hrepe-

neča, bi rada k njemu. Ne more. Toda jaz se napotim na to lepo, veselo pot. Jaz se napotim, veselje v srcu, harmoniko pod pazduho. No, pa zbogom, botra, oj zbogom, krčmar! Moja pot drži, kamor ukazuje srce vajino.”

Zgenilo se je v senu, vstalo je! Marko se je zdramil.

„Ej, hlapec, starec, kaj počneš?”

Vrata na svisli so zaškripala in so se odprla.

„Ej, budalo staro, kaj počneš?”

Vstal je bil hlapec, kakor pijan se je opotekal po senu, iskal je in je molčal, v temi je bil njegov obraz.

„Ej, kaj počneš?”

Ni vzdihnil, ni zakašljaj; z razprostrtimi rokami, belimi v temi, je iskal; in bel je bil tudi njegov obraz.

„Glej,” je pomislil Marko, „v njegovem srcu je kralj Matjaž; in zmerom misli nanj.”

Iskal je hlapec in je našel. Cvileč so zaškripala vrata v noč in so butila ob zid; luč neba je ugasnila.

„Hej!”

Tiho je bilo na svislih; še seno ni zašumelo.

„Ne, ne!” je planil Marko v poluspanju. „Priatelj, budalo staro, saj tam ni poti!”

Planil je, opotekal se je v temi in je padel, prišel je do vrat. Ob vratih se je zibala črna senca.

„Ne, ne!” je jecal Marko, prestrašen, začuden. Prerezal je vrv in črno truplo je lopnilo na tla, vzdigalo se je, padlo je, vzdignilo se je.

„No?”

„E!” je zamahnil hlapec in se je opotekal. „Pozno je že, spati je treba!”

In sta legla in sta se odela; hladna je bila noč.

Zašumelo je v senu; hlapec ni spal.

„Nič mi ne piše. Tudi jaz bi tja, ker je hudo na svetu in žalostno. Hudo je starcu. In tudi snaho bi rad videl.”

Marko je premišljeval in je dremal in je skoro zadremal.

„Oj, jaz pa vem, kje ga poiščem. V gori spi, tam za hribom, tam za črnim gozdom. Sloni za veliko mizo in spi, glava počiva v dlaneh, dolge trepalnice leže na licih, brada se vije okoli mize. Tam spi in čaka.”

Zaspal je; otrok, ki je poslušal že v polusanjah lepo staro pravljico in se napoti v sanjah, da poišče ptico zlatoperno.

Še preden je zasvetila zarja, je Marko vstal. Odpahnil je vrata z nogo in pozdravilo ga je megleno jutro, mrzlo in vlažno. Komaj je razložil iz megle visoke jagnedi ob cesti, a polje se še ni zdramilo, tudi hribi se še niso prikazali. Stresel ga je rezki jutranji hlad, v srce pa je prišla nenadoma sveža in pogumna radost. Gledal je, kako se je belila megla zmerom bolj, kako se je že budila, vztrepetavala v plahosti, delila se že skoro v boječe, bežeče plasti. Njegove oči so bile spet vesele oči popotnika; odprle so se široko in lep je bil svet pred nji-mi.

„Nikoli še nisem videl takega jutra!” se je nasmehnil.

V senu je ležal hlapec, do pasu odet s suknjo. Prsi so bile razgaljene in so dihale težko; roke so ležale ob životu, velike, težke roke, s čudno skrčenimi prsti, kakor izkopane korenine, črne, krivenčaste, še blatne. Razorani, prsteni obraz je bil trd in resen.

„Tam leži,” je pomislil Marko, „in je ležal tako od rojstva in bo ležal do groba. Nikoli se ni napotil, in bi ga tudi ne bil našel. Zbogom, starec, pa naroči mi pozdrav za sina, amerikanca, in za lepo snaho in za kralja Matjaža.”

Tako se je napotil, klobuk postrani, harmoniko pod pazduho. Zažvižgal je, ko je šel mimo okna in je pogledal v izbo.

„Zbogom, gospodar, zbogom, botra! Naročita mi pozdrav za kralja Matjaža!”

Šel je skozi vas, v megli spečo, siromašno in pusto. Nizke kočice so stale ob poti; ne glasu, ne vzdihla ni čul Marko iz njih globokega, trudnega spanja. In spomnil se je na starca, hlapca, zvezanega na rokah in nogah.

„Marko!”

Glas, poln silnega strahu, proseč, obupajoč. Kakor da je zacvilil v samotni lačen pes, ki je bil izgubil gospodarja.

Marko je stresel nejevoljen z glavo.

„No, zdaj kriči starec, pa ne da bi bil šel, ko je bil čas.”

„Marko!”

Nekaj črnega se je prikazalo visoko gori med vratmi na svisli, prikazalo se je in se je zibalo. Marko je zamahnil z roko.

„Čemu pa kričiš, budalo? Sam se je zaril v seno, pa bi rad, da bi se še jaz!”

Pospešil je korake in se ni več ozrl.

„Starec, nadložni! Kam boš zdaj s tem sključenim hrbtom, s temi trudnimi nogami: prej bi bil šel pogledat snaho!”

Zasmejal se je veselo in je pomislil na snaho, na lepo žensko s prešernimi, črnimi očmi in rdečimi lici in belimi zobmi. Noge so mu poskakovale, zagodel je: tako bi se zavrtela po izbi.

„No, vse je v božjih rokah. Kdo ve, če mi ne pride kdaj naproti, kar nenadoma; svet je velik. O Marko, čaka te še veliko veselja!”

Mislil je sladke misli; ob zori, ki se je dramila.

Od daleč, iz srede vasi, iz bele megle se je izvil samotni

glas, kakor da bi bil kdo narahlo potrkal na mali zvon; zaječalo je in je takoj utihnilo.

Sam ni vedel, kako se mu je zgodilo: postal je Marko, odkril se je in se je pokrižal.

„Bog mu daj večni pokoj!”

Z urnimi koraki je stopal v klanec; stopil je v svetlo, sončno jutro, speča dolina je ležala v megli globoko pod njim.

Sonce je zasijalo izza hriba, zapelo je polje, zašumeli so gozdovi. Vsi so pozdravljali Marka: sonce, polja in gozdovi. Marko se jim je odkril in jim je odzdravljajal prijazno. Videl je, da mu sije sonce tako lepo in toplo, kakor drugemu nikomur, da prepeva polje pesmi, zložene samo njemu na čast, da šume in se priklanjajo gozdovi njemu v pozdrav. Vse to je videl in slišal in je bil vesel.

Tako je romal Marko čez hribe in doline, čez vode in skozi gozdove. Romal je tri dni in tri noči in nič mu ni bilo hudega. Zagodel je in ljudje so umolknili in poslušali, Ni še bilo godca, ki bi bil godel tako lepe in sladke pesmi, komaj bi ga prekosil Kurent sam. To so bile pesmi, ki jih je sijalo sonce in ki jih je prepevalo polje in ki so jih šumeli gozdovi.

Ali kaj je človeška stanovitnost in zadovoljnost? Pooblačilo se je nebo, zapihali so mrzli vetrovi in Marko je potisnil klobuk na čelo in je gledal v tla in je bil žalosten.

„Truden sem. Doklej še to romanje, kam?”

Legel je pod kozolec in se je zatopil v grenke misli.

„Kako sem bil nespameten in kako nehvaležen! Šel sem po cesti, lačen popotnik, pa me pozdravi poštena ženska, dobrotljiva botra. In me povabi v hišo in mi prinese na mizo kruha in vina. Pa bodi hlapec pri nas, pravi. O, prijetno bi se mi bilo godilo, nič bi mi ne bilo hudega, ne bilo bi se mi tre-

ba potepati po svetu. Tako pa sem pobegnil ponoči kakor hudodelec in še zbogom nisem rekel. O Marko, potepuh!”

In solze so mu omočile lica. Mračilo se je, zmerom bolj sivi so bili oblaki, že je škropilo. V veliki daljavi, kakor pod zemljo, je zagrmelo zamolklo. Se težja je bila žalost v njegovem srcu.

„Kaj bi zdaj? Umreti, nič drugega!”

Zakril je obraz z rokami in se je bridko razjokal. In ko se je razjokal, je bila žalost rahlejša, kesanje se je utolažilo.

„Ni koristna tako velika bridkost. Kaj za to, če je dež nocoj; jutri bo sijalo sonce. Saj imam še ujca, čemu mi ga je bil dodelil Bog? Čisto sem pozabil v svoji nespameti, da sem se bil napotil k njemu. Moj ujec je bogat in velik gospod; roke drži križem in ima vsega v izobilici.”

Še se niso posušile solze na njegovih licih, pa se je že srce zasmejalo in misli so se napotile v Matjaževo deželo.

Ujec je bogat in velik gospod. Hišo ima v dvoje nadstropij, belo hišo z zelenimi okni. Če bi stopil človek na najvišji hrib, bi ne pregledal njegove zemlje. No, Marko pride in ujec stoji na pragu in mu seže v obedve roki in ga povede v izbo. V izbi je že miza pogrnjena, sočne pečenke in rumene potice vabijo in v steklenicah se sveti žlahtna starina. „Zdaj pa sedi, Marko, in pij in jej in pripoveduj, kako se ti je godilo!”

Tako je sanjal Marko; težko je čakal dneva in ni mogel zaspati. Tedaj pa se je zasvetilo v oblakih in tik pred sabo je ugledal Marko visokega črnega človeka, kakor da bi bil zrastel iz tal. V oblakih je ugasnilo, zabobnelo je za gorami, spet je bila noč naokoli. Marko se je bil vzdignil na komolcu, gledal je v temo, bele iskre so mu poskakovale pred očmi in razložil ni ničesar.

„Hej! Oglasi se, če si človek!”

Zašumelo je v slami, nič ni odgovorilo.

Marko se je pokrižal.

„Če si krščen človek, izpregovori! Če si satan, pa se pobe-
ri odtod!”

Zasvetilo se je vdrugič in tedaj mu je videl Marko naravnost v obraz. Ne star ni bil in ne mlad; po koščenem obrazu so poganjale dolge, redke ščetine, klobuka ni imel na glavi, na vse strani so štrleli kuštravi lasje. Obraz je bil ves nekrščanski, plah, nezaupljiv, obraz hudodelca, ki so mu biriči za petami. Razcapan je bil in umazan, še srajce ni imel in je kazal izpod suknje gole prsi; okoli vrata je imel zavezano ruto.

Marko je pomislil: „Človek je, čeprav ne veliko prida. „Bog vedi, odkod je pobegnil.”

In luč je ugasnila med oblaki.

„Hej!” je zaklical Marko. „Govori, zato ti je dal Bog jezik! Kdo si in zakaj se potepaš tod ob tako poznem času, tako da ne morejo spati pošteni ljudje?”

Neznanec je globoko zavzdihnil.

„O človek krščanski, ki imaš čisto vest in srce brez greha, nikar me ne ogovarjaj, mene grešnika, ki nisem vreden, da bi slišal tvoj glas. Noč je zunaj in nevihta je blizu; moli za mojo ubogo dušo.”

Marku se je zasmilil skesani popotnik.

„Tudi jaz sem grešnik in dovolj je slame tukaj za naju oba dva; saj ni kozolec ne moj ne tvoj. Odpočij si in če te je volja, mi potoži svojo bolečino, da ti bo lažje pri srcu.”

Zabliskalo se je silno od vzhoda do zahoda in kakor v belem ognju je stal kozolec.

Popotnik je obstrmel in je vzkliknil:

„Kaj nisi ti Marko, godec?”

„Marko sem jaz.”

In popotnik se je zgrudil pred njim na kolena in je bridko zajokal.

„Odpusti mi, o Marko, in ne kolni me nikar!”

Marko se je začudil.

III

Zelo se je začudil Marko in je izpregovoril:
„Kdo sem, da klečiš pred mano? Nisem izpovednik, da bi se mi izpovedaval in da bi ti dajal odvezo. Postelji si, ko si truden in pripoveduj.”

Popotnik si je postlal in je legel in vzdihnil prebridko izpod bremena, ki mu je težilo srce.

„O Marko, jaz sem velik grešnik in sem odslužil že vnaprej vse nadloge in kazni, ki mi jih je Bog poslal in tudi vse tiste, ki me še čakajo v prihodnosti. Nocoj sem ubog in razcapan, da bi me še cigani ne marali v družbo; moji čevlji nimajo podplatov, suknja se še komaj drži na ramah, klobuk mi je odnesel veter. Tako je vse prav in kakor je treba in ne bi bilo pravice na svetu, če bi se mi godilo bolje.

Toda Marko, drugačne čase so videle moje oči. Nosil sem bel ovratnik in pisano ovratnico, črno suknjo in gosposke čizme; moji lasje so bili lepo počesani, moje roke so bile bele; jedel sem rumeno potico in pil žlahtno starino. Take čase sem videl; daleč so. Držal sem roke križem in vsega sem imel v izobilici.”

„Kako?” je vzkliknil Marko.

„Da, in vsega sem imel v izobilici. Pa ni trajalo dolgo; kakor da bi trenil, so minila nebesa. Poslušaj, Marko, kako se je to zgodilo: Živel sem v mestu, velikem, veselem mestu in nisem mislil ne na dom, ne na prihodnost. Zakaj bi mislil na

dom in na prihodnost, če sem imel vsega v izobilici? Pa mi piše oče: Ne polja ni več, ne senožeti, ne živine; ostala je prazna hiša, zato da ne umrjem na cesti; star sem in betežen, ti si mlad; sam glej! Tako je minil moj veseli predpust, komaj da sem se dobro zavedel. In nastopila je dolga pepelnica. Stal sem tam, kakor otrok v pustinji; nisem vedel, ne kod, ne kam; moje roke so bile bele in dela nevajene, v glavi mi je šumelo od predpustnega plesa, pametna misel ni mogla vanjo. Tako sem povezal culo in sem se napotil, kamor je pihal veter.

Romal sem po svetu dolge mesece in dolga leta. Godilo se mi je dobro in slabo, kakor je pač sijalo sonce. O, Marko, in malokdaj mi je sijalo! Videl sem premnogo dežela, spoznal sem vse narode na zemlji, gore sem preplezal, morja sem prejadral. In nikjer ni zadobilo moje srce miru, zato ker je bilo polno kesanja. Truden sem bil.

Pa se je zgodilo nekoč, ni še dolgo tega, da sem se ponoči zdramil, kakor da bi me bil kdo po imenu poklical.

Gregor!

Kdo me pozna v teh žalostnih krajih, v tej tuji deželi? sem pomislil in sem se zelo prestrašil. Gluha noč je bila. Spal sem v praznem hlevu in mraz mi je bilo.

Gregor!

Poslušam in se stresem. Zakaj pomisli, Marko, spoznal sem bil očetov glas. Njegov glas je bil, tako žalosten. Težka vrata zaškripljejo v vetru, nebo se zasveti, na pragu stoji moj oče, ob palici stoji, sključen do pasu, ves nadložen. Kakor prikazen v sanjah: bilo je, takoj je ugasnilo. Stojim in se tresem, zobje mi šklepečejo od strahu in mraza; a vrata so zaprta, nikogar ni na pragu, svetlega neba ni nikjer in sama gluha noč je naokoli.

Jaz pa sem vedel takrat, da je moj oče umrl in da me je klical ob smrtni uri. Tako žalosten je bil njegov glas, tako očita-joč. In zgrabil sem popotno palico še tisto noč in sem se napotil čez gore in doline, da pomolim ob grobu svojega očeta.”

Pljuskala je ploha, v snopju je šumelo. Marko je mislil: Glej, prišel je človek neznanec, stopil je predme v cunjah, a njegov obraz je moj, njegove misli so moje.

Poslednjikrat je pljusnilo v kozolec in se je utolažilo. Zapihal je veter, oblaki so se razmeknili in so se vzdignili, napotili so se v tuje dežele.

„Ali spiš, Marko?”

„Ni mi do spanja. Pripoveduj, kako si bil šel molit na grob očeta.”

Dolgo je molčal popotnik, nato pa je pripovedoval Marku tole

POVEST O ŽALOSTNEM KONCU ALI PAŠE.

„Ne daleč odtod, o Marko, je paševal Ali paša. Prej mu je bilo ime Feliks, toda Feliks je rastel in rastel in se je razrastel v Ali pašo. Njegovih bogastev ni mogoče popisati z besedami. Hodil bi od jutra do večera, pa bi ne obhodil njegove zemlje. Njegova so bila najbolj rodovitna polja, njegove najbolj sočnate senožeti, njegovi najlepši gozdovi. Kmetom je ostalo komaj par kamenitih lazov. Njegovi hramovi so bili prepolni, njegove žitnice bogatejše od faraonovih, živine je imel več nego svetopisemski Job, ko mu je bil Bog povrnil zdravje. Na prisojnem holmu je stala njegova hiša, bel gradič z zelenimi okni. Tako je stala, da se je grela v soncu od zore do mraka in se je razgledavala po dolini, po siromašnih kmetiških kočah

kakor duhovnik z lece. Če je šel človek po dolini in se je ozrl na svetli gradič, se je odkril takoj in se sklonil še nižje, kakor da bi mu bil zapel nad hrbtom valptov bič. Tako so se povrnil časi tlake in desetine in suženjstva.

Najbolj čudno pa je, kako se je to zgodilo. Ali paša je bil prišel v deželo, kakor pride vsak mešetar: umazan, premeten, zvijačen in sleparski, a nad vse kratkočasen človek, veseljak po rodu in krvi. Tisti kraji so bili tako rodovitni in od Boga blagoslovljeni, da so živeli kmetje brez velikih skrbi in nadlog; siromaka ni bilo med njimi in tudi zadolženi niso bili, celo hranili so bele tolarje, ker niso bili ne zapravljevci, ne pijanci. Tako je bilo, ko je prišel v deželo Ali paša, prekanjen mešetar Feliks, in tedaj se je vse izpremenilo.

Navada je bila, da so sedeli v krčmi samo ob nedeljah, kakor se kristjanom spodobi, in še takrat ne pozno v noč. Nikoli se ni zgodilo, da bi vriskali in razgrajali pijanci opolnoči po vasi, ali da bi ležali zjutraj po jarkih in sredi ceste, namesto da bi šli na polje. Komaj pa se je prikazal Ali paša, je bila vsa dolina, kakor da bi jo bil zlodej obsedel. Delo ni več dišalo nikomur, toliko rajši pa so popivali in prepevali. Ene krčme jim že ni bilo zadosti, pa je ustanovil mešetar drugo in gostov se je trlo pri njem ob delavnikih kakor ob nedeljah, podnevi in ponoči. O, kratkočasen človek je bil in znal je pripovedovati lepe zgodbe. Pripovedoval je o tistih časih, ko je kmet držal roke križem in je imel vsega v izobilici. Polje je rodilo, ne da bi se kdo zmenil zanj, vino se je cedilo v potokih in treba je bilo samo zajemati, pečeni prasci in ocvrti piščanci so letali po cesti; večer praznik. Nihče ni verjel tem neumnim bajkam, ampak lepo je vendar, če sliši človek kaj takega. In mešetar je prerokoval, da tistih časov ni za zmerom konec,

temveč da se povrnejo, še lepši in še bolj veseli nego kdaj. Takrat da se povrnejo, kadar bo zakraljeval vsem cesarstvom kralj Matjaž, ki spi v gori za veliko mizo in čaka. No, tudi temu prerokovanju ni verjel nihče, ampak pohujšalo je ljudi neznansko. Prišlo je mednje spoznanje in s spoznanjem je prišla nezadovoljnost. Ko jim je govoril prekanjeni mešetar o brezdelju in veselem življenju, so spoznali nenadoma vse nadloge in težave svojih dni in zahrepenelo se jim je po blagoslovljeni deveti deželi, po kraljevanju kralja Matjaža. Ubija se človek leto in dan — tako so zamislili — pa si privošči komaj v nedeljo kozarec kislice. Kakšna pravica je to na svetu? In opustili so delo in trud in pričelo se je strahovito pijančevanje, kakršnega svet še ni videl. Ob delavnikih, ob belem dnevu so se opotekali ljudje po cesti, kričali so kakor prasci in prepevali, da je bila žalost in sramota. Celo župan sam je ležal nekoč v jarku dva dni in dve noči, preden se je toliko naspal in streznil, da je mogel v krčmo. Župnik je pridigal in je rotil, pa ni pomagalo nič, zato ne, ker ni bilo nikogar v cerkev. Bog se usmili, taki časi so bili, kakor da je bil prišel v deželo sam Antikrist; ne božja beseda ni zalegla več in ne človeška. Polje je ležalo tam neobdelano, senožet nepokošena; Bog je pošiljal dež, pa se nihče ni zmenil zanj; sonce je sijalo, pa je sijalo brez koristi; usula se je toča, pa se še stare babe niso več pokrižale; nastopila je suša, pa nihče ni mislil na molitev in prošnjo pot. Če bi bil zažugal takrat Bog z žveplenim in ognjenim dežjem, bi niti enega pravičnega ne našel na fari in v vseh deveterih vaseh naokoli. Ljudje so živeli kakor pod Matjažem: držali so roke križem in so imeli vsega v izobilici.

Toda, o Marko, kak hitro je minilo to veselo življenje! Komaj so se dobro privadili lenobi in pijančevanju, je prišla ura,

ko so se streznili ter si pulili lase od žalosti in obupa. Ali paša, zapeljivec in Antikrist, pa se jim je smejal na vse grlo in jih je povpraševal: Kaj ste se že naveličali Matjaževega kraljevanja? Kaj vam ne diši več vino, ki se cedi v potokih, ne teknejo več prasci in piščanci, ki se vam motajo okoli nog pečeni in ocvrti? — O slepar, razbojnik! Docela jih je oropal, do nagega jih je slekel, pa jih je pognal, še vse neumne in zaspane, na opustošena polja, kakor živino. Ni bilo več najbolj siromašne kočice, ki bi ne bila njegova, ne kosca polja, ki ga ni bil ugrabil; ne le doma in zemlje, polastil se je bil celo njih rok, kupil je njih delo in trud za sramoten denar, za slabo kislico; toliko da jim je pustil dušo, in še tista je bila vsa pegasta in zanemarjena in polna kesanja.

Niso se vrnili v deželo Matjaževi časi, temveč časi tlake in desetine in suženjstva. Kmet ni več opravljal svojega dela na svojem polju; tlačanal je gospodu, ki je držal roke križem in je imel vsega v izobilici. Ali paša je bil neusmiljen gospod, bolj okruten in nečloveški, nego katerikoli nemški baron; zato so mu dali kmetje turško ime, ker krščanskega ni zaslužil. Odpustil ni niti groša in obresti je grmadil na obresti. Kmetje so bili bolj njegovi nego živina, ki se ji vsaj klanjati ni treba pred gospodom. Nekaj jih je pobegnilo na Hrvaško, na Nemško in v Ameriko, ostali pa so bili od dolgega pijančevanja, od strahu in od kesanja tako oslabei, da se jim je vrnila v kri pristna tlačanska čud in bi se bili dali vpreči v jarem, če bi bil gospod ukazal. Lahko je zdaj pridigal župnik; cerkev je bila spet polna do vrat, kmetje so klečali in so se trkali na prsi; pomagalo pa ni nič.

Ali paši je prišlo na misel, da si je postavil na prisojnem holmu bel gradič z zelenimi okni. Tam je slonel na lini in si

je gladil črno brado ter se razgledaval po svojem kraljestvu. Opustil je kupčijo in krčmo in kmetovanje in je živel večen praznik. Z line je videl, kako so se potili kmetje na njegovem polju in srce se mu je smejalo od objesti. Kolikor daleč mu je segel pogled, vse do sončne megle na obzorju so orale črne mravlje, ozirale se trudne na beli gradič ter klonile v pasu, kakor da bi jim pel nad hrbtom valptov bič. — Kaj ste se naveličali matjaževanja? se je smejal Ali paša in njegovo turško srce ni čutilo ne sramu, ne usmiljenja.

Imel je pa Ali paša hčerko, ki ji po lepoti ni bilo enake na vsem svetu. Skoro bi rekel človek, kakor je v knjigah pisano, da zatemni sonce, kadar se prikaže njen obraz. Njena lica so bila bela in tako prečudno nežna, da jih je morala skrivati vročemu soncu in celo mehki jutrnji sapici, ki bi jih hudo ranila. O njenih očeh pa nikakor ni mogoče govoriti s tolikim občudovanjem, kakor ga po pravici zaslužijo, zato ne, ker nobeden jezik na svetu nima besed, ki bi mogle dopovedati to veliko lepoto, ne vzklikov, ki bi primerno oznanjali tesnobno zaljubljenost srca, od teh oči omamljenega. Če so se uprle v človeka, tako velike, globoke, vse sladkosti polne, je moral povestiti glavo, ker bi se drugače zgrudil na kolena in klečal tam ter pozabil na vso spodobnost, na svoje opravilo in na zveličanje svoje duše.

Ampak še večja nego njena telesna lepota je bila lepota in dobrota njenega srca. Kakor sveta Genovefa, ki je delila siromakom proti volji svojega brezsrčnega in okrutnega moža, tako je tudi prelepa hčerka Ali paše naskrivaj storila mnogo-tero dobroto zatiranim tlačanom svojega očeta ter jim lajšala nadloge tega hudega življenja.

Zgodilo se je nekega dne, da je prišel v tisto faro Bog vedi

po kakšnem naključju, mlad godec, ki je bil tako imeniten v svoji umetnosti, da ga je Ali paša takoj povabil v svoj beli gradič. Ko so zvečer zažarela okna na holmu in je zasviral mladi godec na svoje čudežne gosli, so obstrmeli kmetje v dolini in so se odkrili, kakor da bi bili zaslišali božji glas, angelško pesem. Sladka tolažba je prišla v njih srce in mnogo jih je bilo, ki so zajokali od radosti in milobe. Tako preotožno je zdihovalo, preradostno vriskalo; še zemlja je zapela, še zvezde so zazvonile s srebrnim zvokom. Nikoli v svojem življenju še ni godel mladi godec tako čudovito, zakaj ugledal je lepo hčerko Ali paše in v tistem trenutku je prešinila njegovo srce silna ljubezen.

Ali paša ga je pogostil, kakor se spodobi za tako imenitnega gosta; dišala so na mizi najslastnejša jedila, v steklenicah se je iskrila najžlahtnejša starina. Godec pa skoro ni okusil jedil in še za vino se ni zmenil veliko. Ves zamaknjen je bil v prelepi beli obraz in čudežno globoke oči device. Tako močna in koprnjenja polna je bila njegova ljubezen, da so mu obledela in upadla lica še tisto uro in da so mu palile oči krvave solze. Ali paša je bil ukazal napraviti mehko posteljo, da bi prenočil godec v gradu; godec pa ni legel in ni zatisnil očesa vso noč. Slonel je ob oknu in je zdihoval in gledal proti nebu, tihemu, z belimi zvezdami posutemu. In ko gleda in zdihuje, se mu zazdi nenadoma, da je začul mehàk vzdih iz noči, od neba, kakor da bi bila zavzdihnila zvezda.

Spleza na okno, skoči na plano.

— Kaj si ti, o Milan, godec moj?

Poklical ga je z line sladàk glas in nikoli niso pele njegove gosli tako čudežno, kakor je zapelo takrat njegovo srce.

— Kaj si ti, Milena, ki me kličeš s tako sladkim glasom?

Nagnila je glavo in beli obraz je ugasnil, ker so se bili usuli nanj svetli lasje, plameneči v mesečini.

— Le tiho, tiho, godec moj, da naju ne sliši moj oče. Stopi tja, da vidim tvoj obraz v mesečini. Zakaj je tako bled tvoj obraz?

— Od ljubezni je bled in od koprnenja, o Milena!

— Stopi v senco, da te ne vidi moj oče. O Milan, kako je žalostno moje srce!

— Kako veselo je moje srce, o Milena! Nisem si upal povzdigniti pregrešnih oči do tebe, da bi te ne razžalil s svojo ljubeznijo. Kakor berač sem bil, ki je pohlepen po kraljevski kroni in skriva globoko v srcu to predrzno pohlepnost, zato da bi ga ne doletela zaslužena kazen. Toda, o Milena, tvoje srce je tako dobrotljivo in usmiljeno, da mi je, beraču, samo ponudilo to prelepo zlato krono. Kako bi ne bil vesel, ko sem zadobil nocoj najlepše kraljestvo, kakršnega nima nobeden cesar pod soncem.

— Žalostna sem, o Milan! V tvojih očeh sem videla tvojo čisto ljubezen, moje srce pa je zajokalo. Roka daleč od roke, daleč ustnice od ustnic, srce umira od koprnenja. Nikoli, o Milan, se ne bosta srečali najini roki, nikoli se ne bodo združile najine ustnice.

— Kako nespametna je tvoja žalost, o Milena! Čemu se je trudil ročni vrvar, da je spletel vrv, čemu je tesal pridni tesar, da je stesal lestvico? Pripravi se, o Milena, in že prihodnjo noč se bodo združile najine ustnice.

Tako sta se menila vso dolgo noč skoro do svetle zarje in sta se domenila. Zjutraj pa je prišel Ali paša, zgrabil je godca pod pazduho in ga je vrgel iz grada, za njim pa je vrgel njegove gosli.

Ves potr in žalosten se je napotil godec v vas in iz vasi na hrib in s hriba v gozd ter se je nastanil v koči, ki je samevala razpala sredi gozda. Tam je legel na tla in se je razjokal. Ko se je najokal, je zagodel pesem, tako žalostno in milobno, da se je paralo srce človeku, ki jo je slišal. Gozd je šumel in iz šumenja je stokalo in zdihovalo, prepevalo o veliki ljubezni in globoki bridkosti. Na lini je slonela devica in njena lica so bledela in brisala si je solze s svetlimi lasmi. Vsako noč je slišala pesem iz gozda, vsako jutro je bil njen obraz bolj suh in bled in luč njenih oči je ugašala. Ali paša je klical najimennejše zdravnike, toda njih učenost ni pomagala nič; ni jih kapljic na svetu, ki bi zacelile ranjeno srce.

Ali paša se je ustrašil in je pomislil, kako dolgčas bi mu bilo samemu v gradu, če bi mu umrla lepa hčerka in bi ponoči, ko bi ne spalo njegovo od groze osteklelo oko, romal nemirni njen duh v dolgem belem oblačilu po stopnicah gor in dol in iz izbe v izbo. In naposled se je domislil.

— Oženim jo!

Tako so prihajali v grad neštevilni gostje iz vseh gradov te prostrane dežele in iz mnogih mest. Sama oblizana gospoda, suhi škrici, rdečenosi baroni, jezični dohtarji in druga svojat, ki je zato na svetu, da je in pije in se iz Boga norca dela. Snubec je stopal snubcu na pete, gostba se je vrstila za gostbo, v potokih je lilo sladko vino, klali in pekli in cvrli so noč in dan. Življenje je bilo, veselo in bučno, da svet še ni videl takega. Pijani snubci in njih še bolj pijani pajdaši in vozniki so se opotekali okoli grada, da je bila sramota. Kmetje, ki so se potili na polju, so klonili globoko trudni život in strmeli v grudo, srce polno gorja in kesanja.

Šum in pijančevanje so prinesli snubci v grad, veselja niso

prinesli. Milena je stregla gostom in jim je točila kozarce, toda njene trepalnice se niso vzdignile nikoli, dolge in črne — kakor vran na snegu — so le ležale na belih licih. Nobeden izmed snubcev ni bil tako srečen, da bi se bile ozrle nanj njene oči, nobeden tako srečen, da bi se mu nasmehnile njene ustnice. Hodila je med njimi kakor v sanjah, videla ni nikogar, slišala ni šuma in razumela ni nobene sladke besede, ki so frfotale kakor metulji okoli njenih ušes.

Vesel pa je bil snubcev Ali paša sam, ki je bil neprestano pijan.

— Kako neumen sem bil — je pomislil — da sem dremal tak dolgo v tej gluhi samoti. Zakaj pa mi tlačanijo kmetje, da bi ne živel, kakor se spodobi graščaku?

In gostbe so bile zmerom bolj bučne in razkošne. Ali paša se je domislil, da je veselje brez ženske komaj pol veselja in tako so prišle ženske v grad, Bog vedi odkod, čudno našemljene in naščepirjene babnice, ki bi krščanski človek še ne pljunil ne prednje. In začelo se je pohujšanje, da nikoli takega. Milena je pretakala ob lini bridke solze, doli v dvorani pa so se grohotali objestni pijanci in počeli take reči, da jih še popisati ni mogoče.

V pijanosti pa se je spomnil Ali paša, kaj je bil pijančevanja poglavitni vzrok in namen. Tako kakor so pozabili snubci, čemu so bili prišli v gostoljubni grad, je bil pozabil tudi Ali paša sam, da je treba iskati leka za bolezen lepe hčerke, izbirati ženina. Ko se je tako domislil v svoji hudi pijanosti, se je začel ozirati po gostih in vsi so mu bili pogodi, ker so bili veseli in šumni ljudje. Najbolj po srcu pa mu je bil baron Peter, ki je bil v družbi največji razgrajač, najkorenitejši pijanec in pri ženskah najhujši nesramnež. Baron Peter je bil debelušen

človek, ne mlad, ne star, zaripljen v obraz, drobne oči v tolšči skrite in zakrvavele; malo plešast je že bil, imel pa je silno košate, rdeče brke.

— Baron Peter! — ga je poklical Ali paša.

— Ukazuj! — se je zasmel veseli Peter iznad kozarca.

— Ali veš, baron Peter, zakaj si moj gost?

Baron Peter se je začudil in od čuda izpraznil na dušek svoj mogočni kozarec.

— Če veš, vprašam, čemu si prišel in kaj te je privedlo v ta moj samotni gradič in zakaj popivaš za tole mizo že cele tri tedne noč in dan?

Nikoli še ni bilo človeka, ki bi bil vprašal barona Petra, čemu popiva, zato ni vedel odgovora; mislil je, ni se mogel domisliti ničesar.

— Ne zameri, Ali paša, to vprašanje je tako težko in zavozlano, da ti ne morem odgovoriti nanje ob tej lenobni uri. Spomni me jutri pred obedom.

Utrudile so ga dolge besede, natočil si je kozarec in ga je izpraznil; prijazno se je svetil njegov obraz.

Ali paša je bil pijan, ni odjenjal.

— Jaz bi pa le rad vedel, baron Peter, čemu sediš za tole mizo ob tej lenobni uri in zakaj ne piješ rajši doma med svojimi sedmerimi babnicami?

Baron Peter je pogledal srepro in zamišljeno.

— Zakaj da ne sedim doma?

— Res, baron Peter, to bi rad vedel.

Baron Peter se je naslonil s komolci na mizo in je uprl glavo v dlani, Ali paša se je zibal na stolu in se je smejal grohotoma.

— Stavim, da nobeden izmed vas, mojih častitih in veselih

gostov, ne more povedati, čemu mi je bil prišel v goste in zakaj pije nocoj to mojo žlahtno starino. Še ti ne veš, solzna šleva, zaljubljena, dohtar Pavel, ki delaš pesmi in ki te spravi pod mizo kozarec cvička. Povej mi, zakaj visiš tam tako klavrno, a ne da bi predel pravde ter nagajal ljubljanskim natakamicam?

Tedaj pa se je zgodilo, da je skočil izza mize pijani baron Peter, prevrnil ropotoma težki stol ter se udaril z dlanjo po čelu s toliko silo, da se je slišalo v dolino. Nato je pobral stol, sedel za mizo ter izpraznil molče troje kozarcev po vrsti. Baron Peter se je domislil, Ali paša pa je bil tega dogodka tako vesel, da je takoj ukazal poklicati svojo hčerko, lepo Mileno.

Prišla je, kako pridejo čiste sanje. Belo je bila oblečena, ob životu so visele roke, nalahko je klonila glava, dolge črne trepalnice so ležale na licih.

Ali paša je vstal in jo je nagovoril.

— Odpri oči, Milena, zato da boš videla svojega ženina. Izbral sem ti ga po vesti in očetovskem srcu. Baron Peter je tvoj ženin.

Baron Peter se je vzdignil, da bi se poklonil, toda opotekel se je in je omahnil; omamila ga je čista lepota neveste in vino mu je nenadoma zašumelo v glavi. Sedel je, naslonil je glavo na roke in je v tistem hipu zaspal.

Milena je omedlela.

Ali paša se je namenil, da napravi svoji hčeri tako svatbo, kakršne še ni videl svet. Povabil je toliko svatov, da je bil grad pretesen zanje. Nekateri so nočevali v krčmi in po kmetiških hišah na vasi, drugi pa so šatorili kar pod milim nebom. To je bila svojat, tako razuzdana, brezbožna in z vsemi grehi obložena, da se Bogu usmili. Ob času najveselejšega matjaževanja

niso doživeli tisti kraji takega pohujšanja. To so bili samo svatje Ali paše, nato pa so prišli še Petrovi; kakor črne kobilice so se usuli ti črni škrici, ti malopridni dohtarji in pijani baroni na to nedolžno pokrajino in devetkrat se je ulila ploha, preden je razčistila ves smrad, ki so ga bili prinesli s seboj.

Milena je čakala v svoji izbi poročnega dne. Njen obraz je bil tako bel, da se nič več ni razločila njegova polt od bele obleke. Šivilje, ki so ji šivale poročno obleko, so brbljale in pripovedovale, ona ni slišala ničesar. Skozi lino, proti gozdu so gledale njene globoke oči; poslušala je, če se ne oglasi morda pesem iz zdihujočega zamolklega šumenja. Njene roke so visele mrtvo ob životu, njene ustnice se niso genile, ali njeno srce je klicalo, rotilo.

— Poslednji dan je že, o dragi moj godec, že se bliža poslednja ura. O povej, sporoči, kaj si že čisto pozabil name? Kaj je tako omahljiva ljubezen tvojega srca? Glej, zaročili so me možu neljubljenemu ti pa odlašaj! Ko bi vedel, kako te pričakuje moje srce, kako koprne moje roke, da te sprejmejo, objamejo. Pridi, moj dragi godec, o pridi prej, nego pride smrt!

Tako je klicalo njeno srce in njene oči, vse trudne od solza, so gledale proti gozdu.

Baron Peter ni bil vesel, da ga ni pozdravila nevesta na pragu. Ali potolažil se je kmalu in še tisti večer se je dodobrega upijanil, tako da je popolnoma pozabil, čemu je bil prišel in zakaj popiva v tako imenitni in slovesni družbi.

— To pa na zdravje tvoji nevesti! — je zaklical ter je trčil z Ali pašo.

— O budalo pijano! — se je zasmeljal Ali paša. Kdo pa se

ženi, ali ti, ali jaz? Stavim, dragi moj zet, da še nisi videl neveste s treznimi očmi.

In spet je poskočil baron Peter in se je udaril z dlanjo po čelu, nato pa je izpraznil troje kozarcev po vrsti. Zašumelo mu je vino v glavi, zahrepenelo mu je pijano srce po čistejši lepoti, po belem oblačilu, nežnih licih in sramežljivih očeh. In takoj se je izpolnilo njegovo pijano koprnjenje. Odprle so se duri v razsvetljeno dvorano in na pragu se je prikazala čudovita podoba, kakor od Boga iz nebes poslana, da bi se spokorili in izpreobrnili pijani grešniki. Prešerna družba je umolknila in obstrmela.

Prvikrat so se odprle oči neveste in v dvorano se je izlila njih čista in sladka luč. Na belih licih so vzcvetele rože, rdeče ustnice so se smehljale.

— Pozdravljen, moj ženin, pozdravljeni svatje! Baron Peter je vstal, pijan od vina in od burno vzplapolale, nikoli poznane silne ljubezni. Z opletajočimi koraki se je bližal svoji nevesti, poklonil se je globoko, zgrudil se je na kolena in ji je poljubljal belega krila rob.

— O ti čista, sveta, glej jaz grešnik nevredni klečim pred teboj. Ne zavrzi me!

Sklonila se je usmiljeno in mu ponudila roko, da jo je poljubil; nato sta se napotila k mizi, med strmečo družbo in mlada nevesta je sedla in je polnila s prenežno roko svojo barona Petra mogočni kozarec.

Tako so pili in se veselili do zore, ki je čudno krvava, grozo oznanjujoča, vzplapolala na vzhodu.

Nevesta se je ozrla skozi visoko okno in je vstala izza mize. V tistem trenutku se je oglasilo iz gozda, kakor pred nevihto šumečega. Oglasila se je vesela, prešerna, zmagoslavna

pesem, bližala se je čudovito hitro, kakor na bežečih, grmečih oblakih. Svatje so se spogledali in so prebledeli od groze.

— — — — —

IV

Tako sta ležala pod kozolcem potepuh Marko in trudni popotnik, ki je bil prišel iz daljne dežele, da bi pomolil ob grobu svojega očeta. Nevihta se je polehla, debele kaplje so pošumevale v snopju; na vzhodu so se vzdigali oblaki, že so se robili z rumenim zlatom.

In popotnik je pripovedoval Marku dalje to povest o žalostnem koncu Ali paše.

„Ob tistem času pa je priromal v Ali paševe kraje popotnik; večerilo se je že; počival je na hribu in se je oziral po dolini.

Poznalo se je popotniku, da je bil prišel iz daljnodaljnih dežel; obleka mu je bila vsa razcapana in nerodno zakrpana, čevlji so bili brez podplatov in gole noge so krvavele. Globoko mu je klonila glava, ko se je oziral po dolini in njegove oči so bile vse solzne.

— Pozdravljena, o rodna zemlja, ki sem te premalo ljubil; pozdravljen, moj rodni dom!

Srce se mu je stiskalo od čudne bolečine, od neznanega strahu. Gledal je in poslušal, toda glasu ni bilo iz doline, ni se prikazal človek na beli cesti. Tiho je bilo kakor na pokopališču. Ne vesele pesmi, ne objestnega ukanja; še sonce samo je umiralo tiho za goro. Le od daleč, tam od hriba, od belega gradiča se je glasilo zamolklo šumenje, kakor da bi popivali črni pogrebci.

— Kaj so ti storili, o domovina?

Napotil se je v dolino, v senci spečo, brezglasno. Na polju je ugledal človeka, prezgodaj sključenega, mrkega, temnega. Hodil je, kakor da bi nosil križ na rami in gledal je v tla. Mimo popotnika je hotel, ne da bi se ozrl nanj in ne da bi ga pozdravil. Popotnik pa ga je spoznal.

— Hej, kam, Matijec, kaj me ne poznaš več?

Kmet ga je pogledal srepo in neprijazno.

— Ne poznam te; hodi z bogom!

Popotnik se je začudil in še bolj se mu je stisnilo srce od čudne žalosti.

— Kako, da me ne poznaš? Mojega očeta prijatelj si bil in igral si se z mano, ko sem bil še paglavec. Zelo si se postaral, Matijec! Ves siv si že, skoro bi ti že trebalo bergle, pa ti ne more biti več nego petdeset let. Kakšna žalost te je doletela in kakšna nadloga te je tako hudo potrla?

— Odkod prihajaš?

— Iz daljnih krajev. Leta so minila, da nisem videl svoje rodne zemlje. Zdaj pa prihajam, da pomolim ob grobu svojega očeta.

— Blagor ti, da nisi doživel strahote in nesreče, ki je udarila tvoj rodni kraj. Le brž poveži culo in se vrni v daljno deželo, odkoder si prišel.

Kmet ni pozdravil in se ni več ozrl na popotnika; šel je svojo pot, sključen, truden in teman.

S plahimi koraki, kakor da bi se bal zbuditi bolnika, je stopal popotnik v vas. Naproti mu je prišla starka ob palici, život upognjen do pasu, v roki črn molek, ki je visel do tal. Siv in razgreben je bil njen obraz in je klonil zmerom niže, počitka željan, k razpokani grudi. Hotela je mimo, ne da bi se ozrla

na popotnika in ne da bi pozdravila. Popotnik pa jo je spoznal in se je prestrašil.

— O botra, kaj me ne poznate več? Postojte in se ozrite name!

Počasi je vzdignila starka obraz, iz globokih jam so pogledale ugasle oči.

— Kdo si, tujec, ki prihajaš v ta zakleti kraj? Ne poznam te.

In hotela je dalje ob palici, do pasu upognjena, življenja trudna.

— Botra, kaj me niste držali pri krstu v svojem naročju? Kaj se niste tako lepo igrali z mano, ko sem bil še paglavec? Kako zelo ste se postarali, botra! Moje oči bi vas ne bile spoznale, da vas ni spoznalo moje srce.

Starki so zakrvavele oči, zasolzile se niso, izžete od trpljenja.

— Odkod prihajaš, o Gregor?

— Iz daljne dežele, da pomolim ob grobu svojega očeta. Povejte mi, botra, kakšna huda nesreča vas je zadela, da se je tako brž postaralo vaše telo in da se vam roke tako tresejo?

— Če si prišel iz daljne dežele, le brž se napoti in se vrni tja, o Gregor! Boljše je povsodi na svetu, nego v tej dolini, ki jo je Bog tako zelo in tako zaslužen kaznoval. Zbogom, Gregor!

Še niže se je sklonil njen život, še težji je bil križ na njenih ramah. Morda so se bili oglasili od daleč zvonki spomini na tisto življenje, ki je bilo in ki ga ne bo nikoli več, ki je samo še pol resnica pol že lepa in neverjetna bajka; ob spominih je zaključalo kesanje v starem srcu in križ je zarezal globlje v razranjeno ramo.

Popotnik je šel dalje in strah ga je bilo; kakor je človeka strah na pokopališču opolnoči in če sije mesec še tako svet-

lo. Kakor mrtveci so bili ljudje, ki jih je srečaval; neprijazno so gledale votle oči, zamolkel, brezzvočen je bil njih glas. In prestrašene oči popotnikove so videle golo, zobato lobanjo in belo rjuho ovito okoli okostnika.

Samotno in žalostno pokopališče je bila vsa vas. Polurazpale koče kakor gomile brez cvetic in brez križa, pozabljene od brezsrčnih sorodnikov. Kakor votle oči iz blatne lobanje so gledala okna, strmela so naravnost na popotnika in so vpraševala: Kam te je zanesla pot, predrzni tujec? Le brž, le brž poveži culo in se vrni v daljno deželo. Povsod je bolje nego v tej dolini, od Boga pozabljeni. — Od nikoder pesmi, ne sme-ha, ne zvonke besede. Popotnik se je oziral z začudenim in plahim pogledom in mrzla groza je bila v njegovem srcu.

Dospel je do krčme in je skoro ni več spoznal. Manjša se mu je zdela, kakor sključena, zgrbljena od starosti. Nikogar ni bilo na pragu, veža je bila temna; skozi ubita okna je videl v veliko izbo in izba je bila prazna in tiha. Popotnik je stal na cesti in ni vedel kam; zdelo se mu je, da je zapisano nad vratmi: O tujec, ki prihajaš tod mimo, le urno nadaljui svojo pot, zakaj žalost in puščoba je tukaj.

Ali zašlo je že sonce in blizu je bila noč; popotnik je pomislil in je stopil v krčmo. Duri so bile samo priprte, v izbi ni bilo človeka.

— Hej, krčmar, hej, ljudje božji!

Klical je in je priklical nadložnega starca; prišel je in je stal na pragu in se je čudil.

— Lačen sem in žejen.

Starec je prinesel vode in kruha; roke so se mu tresle, njegov obraz je bil čemeran in zlovoljen.

— O krčmar, sosed moj, kaj me tudi vi ne poznate več?

Vsaj obraz mi pogledjte! Kakšen greh vas teži, da gledate v tla kakor razbojnik?

Krčmar se je ozrl nanj z nezaupljivim pogledom.

— Ne poznam tujcev, ki prihajajo v mojo krčmo.

— O krčmar, jaz nisem tujec. Marsikatero merico sem izpraznil pri vas, ko sem bil še paglavec in vaš sosed. Zelo ste se postarali, krčmar, komaj da sem vas še spoznal. Vsa dolina se je postarala, kakor da je v jadrnih urah preživela vekove.

— Odkod prihajaš?

— Iz daljne dežele, da pomolim ob grobu svojega očeta.

Vdrugič se je ozrl krčmar na popotnika; pol žalosten je bil njegov pogled in pol zloben.

— Ne boš mu našel groba.

— Kaj mu niste postavili na gomilo lesenega križa, ne napisali imena in letnice?

— Ali ti povem, Gregor, kako je umrl tvoj oče?

— Povejte.

— Ne doma ni imel, niti hleva ne, da bi bil legel med žirino, na topli gnoj. Ni ga v tej dolini, o Gregor, ki bi imel hišo in hlev. Kadar se domisli Ali paša, požene na cesto, na polje, pod kozolec tudi mene, starca, če se mu ne poklonim do pasu ter se ne odkrijem do črne zemlje. Tvoj oče je šel na polje, na polje Ali paševo, delal je do mraka, o mraku pa je legel v razor in je umrl. Hlapci so ga pobrali in so ga zagreblili bogvedi kam. Lahka mu bodi zemlja Ali paševa!

Popotnik je nagnil glavo do mize in zakril obraz z rokami.

— Zatorej, popotnik, če prihajaš iz daljne dežele: le brž poveži culo, le brž se vrni tja!

Popotnik je vzdignil glavo in ves izpremenjen je bil njegov

obraz. Njegove oči, prej tako plahe in žalostne, so gledale mrko in razbojniško, lica so bila siva in trda, kakor iz kamna izklesana.

— Sedi, krčmar, in pripoveduj mi o kazni božji, ki je doletela to lepo dolino; in o Ali paši, razbojniku, mi pripoveduj.

Krčmar je zagrnil okna in je prižgal svetilko, ki je visela nad mizo. Steklo je bilo okajeno in v umazani rumenkasti svetlobi sta bila obadva čudno mrtvaška. Zunaj ni bilo čuti koraka, ne glasu.

— Težko je pripovedovati o tej sramoti in bridkosti, ko skoro sam ne vem, kako se je zgodilo. Bog je hotel. Kaj še nisi slišal o Matjaževih časih, ko je držal kmet roke križem in je imel vsega v izobilici? No, tisti časi so se bili povrnili v to lepo dolino. Jaz sem jih sam videl in doživel. Sramota mojim očem, da sem jih videl, sramota moji starosti, da sem jih doživel! Ampak, o Gregor, lepi časi so bili...

Krčmarjeve oči so se čudno zasvetile, uprle so se v daljavo, ki je utonila za zmerom. Ali nenadoma se je zdrznil, kakor da je bil ugledal ob oknu grozoten obraz, povесil je glavo in se je potrkal na prsi.

— Bog se usmili nas grešnikov! Razuzdanost je bila takrat velika v tej dolini in pijančevanje je bilo tako strahovito, da bi ne verjel, če bi ti popisaval po pravici te reči. Celo tvoj rajni oče, Bog mu dodeli večni pokoj, je plesal ob postnem času in se je ženil na stara leta. O Gregor, sladko in prijetno je bilo takrat živeti, Bog mi greh odpusti, ampak hitro je minil predpust in nastopila je strašna pepelnica. Tako bo storil z ljudmi Antikrist: zapeljal jih bo s sladko posvetnostjo, nato pa jih bo izročil zlodeju in njegovemu ognju.

Krčmarjevo kesanje ni bilo globoko; kakor iz zrahljane prsti je poganjalo zeleno koprnenje.

— Tako je bilo. Ali paša nas je upijanil; in ko smo ležali pijani, nas je oropal in nas slekel do nagega; nato pa smo se zdrabili in smo se streznili in smo bili njegovi hlapci. Gregor, ali si videl tisti gradič na holmu? Tisti beli gradič z zelenimi okni je dom Antikristov; tam so domovi, ki nam jih je bil ugrabil, tam so naša polja, naše senožeti, naši gozdovi; celo naši žulji so tam in pot našega obraza, tudi tisti pot, ki ga še prelijemo do smrti. Samo duše nam ni ugrabil, ali ostavil nam jo je tako razcunjano in umazano, da se Bog nekoč ne bo ozrl nanjo z usmiljenim očesom. Kesanje se trka na prsi, srce koprni po matjaževanju.

Popotnik je stisnil pesti, oči so se mu zaiskrile.

— Čemu bi ne koprnelo? Čemu bi kmet ne koprnel po matjaževanju? Kralj Matjaž je obljubil in kralj Matjaž ne bo snedel besede. Ali paša nas je osleparil za Matjaževo obljubo, njega je osleparil in nas. Ampak strašno nevarno je, norčevati se iz kralja in njegove besede. — Krčmar, pripravi mi posteljo na podstrešju.

Popotnik je popil vino in komaj da je rekel lahko noč; gospodovalen in osoren je bil njegov obraz, ukazujoč njegov glas. Krčmar je gledal za njim in čudna plahost mu je prešinila srce.

— Bog vedi, hudi časi se bližajo.

In se je pokrižal in je mislil na lepo dobo Matjaževo.

Popotnik je stopil k lini, ki je bila tako ozka, da je komaj vteknil glavo skoznjo. Videl je po dolini, že v noč utopljeni; na oni strani, na holmu, so se svetila grajska okna kakor trepetajoče bele vešče. Nenadoma so ugasnile; ugledale so mor-

da njegov sivi, razbojniški obraz in so se prestrašile; ena sama je še ostala, gorela je mirno z drobnim belim plamenom.

Komaj so ugasnile vešče, se je izvil čudežen glas iz gozda. Popotnik je poslušal in neskončna miloba je napolnila njegovo srce. Tako proseča je bila pesem, tako iz ranjene duše zdihujoča, nenadoma tako prešerna, iz zmagoslavnega upanja vriskajoča, da se je krčilo srce in je kipelo od veselja in bridkosti in so tekle po licih sladke solze.

Popotniku se je zdelo, da ga nekdo kliče in da ga tolaži.

— Nič se ne boj, popotnik, in nič ne omahuj. Sam kralj Matjaž te je poslal, da kaznuješ hudodelca, ki je tako strašno oskrunil njegovo besedo.

In popotniku je bilo, da zdihuje rodna zemlja iz noči, plaka oskrunjena in kliče odrešenika.

— Ne plakaj, o zemljica, prišel sem, da te odrešim!

In je legel in je sladko zaspal.

Zjutraj mu je naznanil krčmar:

— Velike gostbe in pojedine pripravlja Ali paša na svojem gradu, ker izbira ženina za svojo hčer. Silno snubcev se je oglasilo od vseh strani in iz vseh dežel, zakaj glas o lepoti Ali paševe hčeri se je bil razlegel po vsem cesarstvu in je segel celo preko njegovih mej. Ali paša je velik gospod in napravil bo svatbo, kakršne svet še ni doživel.

Popotnik se je zasmeljal z grohotom.

— Res, o krčmar, res še ni doživel svet take svatbe, kakor jo bo doživel na Ali paševem gradu!

Smejal se je s hudobnim smehom in se je napotil v vas. Tu tam je potrkal na okno, stopil na prag.

— Hej, sosed, kaj me ne poznaš več? Zelo si se postaral,

sosed! No, pripoveduj no malo, kako pa je bilo o matjaževanju?

In sosed se je zdrznil, vzdignil je trudno glavo; v očeh se je zasvetilo kakor sladak spomin, kakor slajše hrepenenje.

— Kako pa je bilo o matjaževanju?

Zgenilo se je v srcih. V mirno, temno jezero spominov in bolečine je segla luč, kakor silna bela roka in jezero je zdihnilo v globokem dnu in je zavalovalo.

Popotnik je trkal na okna, postajal med durmi. Iskal je oči, ki bi se zaiskrile svetleje ob spominu, src je iskal, ki bi zakričala glasneje od bolečine. In našel je oči, ki so se svetile razbojniško, in srca, ki so se parala od koprnjenja in zavisti.

— Glej, sosed, to lepo njivo, ki se ziblje živa v soncu! Tvoja je bila. Glej to belo hišo ob cesti, tako tujo zdaj in žalostno! Tvoja je bila nekoč. Vzemi popotno palico, siromak, in se napoti v svet! Ne moreš: tudi popotna palica ni tvoja. Slabši si od živine v hlevu, ki ima krme dovolj in duše nič. — Povej, o sosed, razloži mi, kako je bilo o matjaževanju!

Silno koprnjenje je napolnilo zrak; privihralo je z vetrom, puhtelo je iz zemlje, gorelo je iz sončne luči. To je bilo ob tistem času, ko so se vozili v dolino svatje od vseh strani, gosposki svatje v gosposkih vozeh in je zašumelo na gradu bučno in veselo življenje.

V krčmi je sedelo sedmero mož, popotnik je sedel med njimi. Krčmar je bil zagrnil in zadelal okna; zaspano je svetila okajena svetilka na stropu.

Popotnik je točil.

— Kaj ne bi lahko zmerom tako prijetno sedeli za mizo in srkali to sladko starino? Doživeli ste tisti čas, pa niste znali živeti in tako vam je zatonil.

Kmetje so povесili glave; prezgodnji starci, upognjeni, čemerni, v raševino oblečeni.

Po cesti mimo krčme je pridrdral voz, jadrno je švignil mimo.

— Koliko se jih je že vozilo tod nocoj? Bogati lenuhi, objestni postopači, v gosposkih cunjah, z zlatom in srebrom nakičeni. Osleparili so kralja Matjaža za besedo; kar je obljubil kmetu, so ugrabili zase proti pravici in postavi. Vozijo se na grad, tam jih čakajo obložene mize in polne steklenice. Čigava so tista slastna jedila, ki bodo nocoj polnila te gosposke želodce? Čigavo je tisto žlahtno vino, ki bo teklo nocoj v debelih požirkih po teh gosposkih grlih?

Povesili so glave; odgovor je kipel iz srca, beseda si ni upala na jezik.

— Kaj nas učiš, popotnik? Povej nam: kaj je treba storiti?

Zasmejal se je, da so se stresla okna in se je razlegel razbojniški grohot po dolini.

— Prisedel je k meni slepar, sladak in prijazen, pravil mi je lepe bajke in mi je točil v kozarec močnega vina. Tako me je upijanil dodobrega in obležal sem siromak na cesti. In oropal me je v tihi noči, snel mi je celo prstan s prsta in uhanе iz ušes in me je slekel do nagega. Krščanski razbojnik bi me bil ostavil na cesti, da bi prespal svojo pijanost; on pa se je polastil ob mojem spanju tudi moje hiše, mojega polja in moje senožeti in, ko sem se zdramil, me je uklenil še samega ter me vteknil v hlev med živino, da mu služim do smrti. — Jaz pa vas vprašam: kaj me učite? Povejte mi: kaj je treba storiti?

Skozi zagrnjena in zabita okna je zašumelo kakor veselo pirovanje iz daljave. Poslušali so in vsi so spoznali, da se bliža ura velike groze, ki spi zdaj še v noči in globoko v srcu.

Popotnik je sedel med njimi bled in ukazujoč; bil je nenadoma za glavo večji od vseh in čuden hlad je dihal od njega, kakor da bi bil iz samega ledu njegov obraz. Nikomur ni prišlo na misel, da bi se pokrižal ter se rešil izkušnjavca.

Svetilka je dremala, zadremala je in je ugasnila. V temi se je razločil samo še popotnikov obraz in strmeli so nanj kakor uročni. Besede so bile tišje, šepetajoče; celo gluhi noči niso zaupale, ko so se bile porodile same iz dna grešne noči.

Kaj so se pogovarjali ob tisti pozni in zlousodni uri, tega ni mogoče povedati. Če bi bil stal človek ob oknu in bi poslušal, bi se mu bili zježili lasje, obraz bi mu bil obledel in srce bi mu bilo oledenelo od groze. Zjutraj bi ga našli mrtvega pod oknom, s spačenim obrazom in stisnjenimi pestmi.

To so bile tiste besede, ki so se glasile pred starodavnimi časi od dežele do dežele in ki so prihajale v kmetiške kočice Ponoči, ko spe vsi krščanski, Bogu in gosposki vdani ljudje. Po bliskoma so švigale iz kraja v kraj, kakor kuga: ne gora jih ni ovirala in ne voda, človek ni videl, kdaj jih je zaslišal in kje; zastrupile so mu srce in sam ni vedel. Tiste pesmi so bile, ki so se glasile nekoč in ki so prepevale o krvavem puntu in o stari pravdi.

Poslušal bi človek in njegove oči bi ugledale nenadoma silno strahoto: S kosami in srpi in cepci oborožena se vali rjoveča drhal po holmu navzgor, vije se proti gradu ob večerni zarji kakor silna črna kača; že liže ob grajskem zidu njen ognjeni jezik, goreča bakla; v črnem dimu se krešejo, prasketajo proti nebu rdeče iskre, proti nebu bijejo ostudne kletve. Okna zažvenkečejo; grohot in krik; med drhal padajo lepi beneški kozarci, dragoceno platno, svila in žamet; na dvorišče pada razbito pohištvo, razčrepinjen porcelan; zaleskečejo se

v rdeči dimasti luči zlate in srebrne posode; plamen sega po očrnelih podobah v bakrenih okvirjih. Milost! Dvoje rdečih plamenov, dvoje ognjenih rok se je vzdignilo, v silnem loku pada valpet iz višočine, kroži roke, dvoje onemoglih peroti, izgine v dimu; za njim zafrfotajo beli metulji, frfotajo po zraku, zakrivajo rdeče nebo; beli metulji, pisma starih krivic in krvavih postav; utrudijo se, usujejo se na grmado, njih uboge ožgane očrnele peroti krilijo plaho nad plamenom. Milost! Odprla so se grajska vrata; vreča se je prevalila preko praga, v blatu povaljana, razcapana vreča, debeli graščak. — Kmetje, bratje! — Cepec na plešo, cepec v obraz; po razhojenem blatu brodijo ranjene roke, iščejo zlati poročni prstan, v razhojeno blato kloni glava, okrvavljene, blatne oči iščejo zlati poročni prstan, dragoceno vezilo lepe mlade gospe; cepec na plešo, cepec v obraz; izbite oči padajo v blato — iščejo zlati poročni prstan, vezilo lepe mlade gospe. In vrgli so na grmado debelo blatno vrečo.

Poslušal bi človek: Vijo se črni dimi nad tulečo drhaljo, družijo se z njo, odpirajo ji duri in okna, klet in kaščo; zli duhovi, uročenim očem nevidni, grohotajoči se in preklinjajoči. Nad drhaljo, pred njo in za njo; vodijo jo na črnih verigah, gonijo jo s črnimi biči, tulečo, krvi in vina in pravice pijano. Nastežaj je odprta klet — oj, ljudje, zaslužnjeni, bičani, prišel je čas Matjažev! Po stoletnem delavniku večni praznik. Vino je teklo, hripave pesmi so se glasile, ukanje od holma do holma; od holma do holma rdeči plameni in silen črn oblak je prepregel nebo od izhoda do zahoda. In ko je zasijala rdeča zarja, so ležala na holmu, ob grmadi, v blatu in v jarkih razgaljena trupla; od trupla do trupla so hodili biriči in so se

sklanjali in so uklepali blatne, onemogle roke v težke verige. Tako je minilo veselo matjaževanje.

Poslušal bi človek...

Popotnik je slonel ob lini tisto poslednjo noč. Mirno je bilo njegovo srce, brez žalosti in brez strahu. Pisana je bila sodba in podkrižal jo je; ne odvrnila bi je ne božja ne človeška moč.

Gledal je v noč, ki je sijala nad dolino v tisočerihi belih lučih, tako belih, otožnih, kakor sveče ob mrtvaškem odru. Tudi na njegov obraz so sijale in je bil tako bel kakor mrtvečev obraz.

— Zapisano je in podkrižano; zgodi se, kakor je božja volja.

Tudi nič hrepenenja ni bilo v njegovem srcu in zasmehljivo so se mu napele ustnice, če se je spomnil na neumne bajke in vraže svojih sosedov, na njih neutolažljivo, neumrljivo koprnjenje, tolikokrat izbičano, vselej spet privrelo iz globočine. In obšlo ga je kakor sočutje.

— Zakaj bi jim kratil to koprnjenje? Kako bi živeli brez njega? Zdaj še nosijo svoj jarem, kako bi ga nosili, če bi ne bilo Matjaževe besede, če bi nenadoma ugasnila sveta nebesa, ki se svetijo v daljavi? Ne more se odrešiti sam, zatoorej blagor mu, da veruje v odrešenika.

Premišljeval je in je gledal proti gradu, ki se je svetil na holmu. Vsa okna so bila razsvetljena, bele luči so migljale skozi noč.

— Tam je dvorana, polna veselih, pijanih svatov. Ali paša moža svojo hčer. Za obloženo mizo, pred polnimi kozarci sede črno oblečeni škrici, sleparski dohtarji in debeli baroni. Oče, kje je moj rodni dom? Morda je v tistem samem dolgem požirku, ki ga je bil pravkar nagnil iz silne srebrne čaše debeli

baron? Ali morda v tistem dragocenem kozarcu, ki ga je bil pijani dohtar Pavel, osramočeni snubec, zalučil na tla, da se je razdrobil v tisočero svetlih črepinj? Morda celo v tisti rumeni potici, ki jo je bil prinesel v dvorano na srebrnem krožniku neroden služabnik, pa se je spotaknil ter mu je zdrknila na tla in se zakotalila in povaljala v prahu? Oče, kje je naše svetlo, živo polje? Ali paša ženi svojo hčer. Morda je naše polje pripeto na njeno poročno obleko, drobna čipka na njenih prsih, svetel gumb na njenem krilu? Ali morda samo pentlja na njenem drobnem čveljčku, samo svilena rokavica na njeni nežni roki? O, ali pa morda da celo tista lepa tuja roža v njenem poročnem šopku, ki se je je bil dotaknil ženin z nečisto roko in je uvenela prezgodaj? Oče, kje so naše zelene senožeti, kje je naš temni, šumeči gozd? V enem samem večeru jih je pokosila tuja kosa, v eni sami uri ga je posekala tuja sekira. Počivaj mirno, oče, v prezgodnjem grobu. Prišel sem, da pomolim ob tvoji gomili; in pomolil bom, da Bog še ni slišal take molitve. Ali paša moži svojo hčer in svet še ni doživel take svatbe. Tudi v tebi, oče, tudi v tvojem srcu je kljuvalo hrepenenje, iz spomina porojeno. Potrpi, oče: nocoj se ti izpolni koprnjenje in napravim ti matjaževanje, da ga boš v grobu vesel.

Tako je molil popotnik.

To je bilo tisto noč, ko se je oglasila glasneje pesem iz gozda. Vabila je, bližala se je in same radosti je bila polna. Kdor jo je slišal, je pomislil na svojo mladost in na sladke oči svoje ljubice in srce mu je prešinila čudna miloba.

Pesem je utihnila, trepetala je še pod nebom, združila se je z zvezdami in v vse lepši luči so zasijale.

Godec je stal pod gradom, v senci kostanja, v skriti noči, in

je čakal svoje neveste. In od grada se je spustila nebeška podoba, bela nevesta, in je utonila v senco kostanja, v skrito noč.

— Kak pozno prihajaš, dragi moj godec! Ko bi videl, kako so že vsa bleda in suha moja lica in kako so objokane moje oči. Glej, zaročili so me neljubljenemu možu, debelemu baronu!

Godec pa ni bil nič žalosten, zasmel se je zvonko.

— Ubogi, debeli baron! Do gozda sem slišal njegove glasne požirke in njegovo smrčanje, ko je zaspal pod mizo. Povej mi, o nevestica, zakaj pa so bleдела tvoja nežna lica in zakaj so jokale tvoje lepe oči? Kaj nisi slišala moje pesmi in kaj ni bilo toliko vere v tvoji ljubezni, da bi čakala name z veselim srcem še na cerkvenem pragu?

— O dragi, toliko je bilo ljubezni v mojem srcu, da ni bilo za vero nič več prostora. Tako daleč je bila pesem in tako blizu je bil baron! Da nisi prišel nocoj, o godec, bi bil šel za mojim pogrebom, ko nisi hotel z mano pred oltar. Kje imaš konoja in voz?

— Saj se še ne mudi, saj je še dolga noč. Povečerjaj in poslovi se lepo od očeta in ženina, da ne bo hudega spomina po tebi. In dobro se zavij, gorko se odeni, da ti ne bo mráz, ko bova jezdila skozi gozd. Od grada pa se nikar nič ne poslavljaj, tudi ne oziraj se ne, kadar prestopiš poslednjikrat prag njegov. Zato da ti ne bo srce težko in da te ne bo strah. Zdaj pa se lepo napravi, kakor se spodobi nevesti, odpri vesele oči, z veselimi ustnicami pozdravi svate, da jim osladiš poslednjo uro, tem ubogim črnim svatom. In kadar začuješ mojo pesem, vstani in pridi.

Tako je stopila nevesta v dvorano, med pijane svate, pred

pijanega ženina, ki se je zgrudil prednjo na kolena in poljubljaj njenega krila rob. Ni še ura minila, pa se je oglasila iz gozda vesela, prešerna, zmagoslavna pesem, bližala se je čudovito hitro, kakor na bežečih, grmečih oblakih. Svatje so se spogledali in so prebledeli od groze.

Neveste ni bilo v dvorani; iskale so jo osteklele oči in je niso našle; skozi odprte duri je pihal mrzel veter. Ali paša se je hotel vzdigniti in ni mogel; ležalo mu je na ramah, na rokah in nogah kakor železne verige; hotel je zakričati in ni mogel; tiščalo ga je za vrat kakor železna roka.

Na pragu se je prikazal silen človek, velik in črn; črne oči so sijale iz kamenitega obraza, glava mu je segala do stropa.

— Pozdravljen, Ali paša!

Odzdrava ni bilo; sto grozopolnih oči je strmelo nanj.

— Ali paša, zakaj nas ne pozdraviš? Zakaj nas ne vabiš za to obloženo mizo, med te vesele svate? Hranil in zbiral si za nas, za razkošno matjaževanje, ki nam si ga bil obljubil. Zdaj prihajamo, da podelimo s tabo; po svoj pravični delež prihajamo.

Ali paša ni prosil milosti. Slonel je na velikem stolu, glavo globoko nagnjeno nazaj, roke na kolenih. Obraz njegov je bil ves siv, oči so bile široko odprte in so gledale belo. Ustnice pa so se smejale tako prešerno in zlobno, kakor se smeje lobanja. Tako se je smejal Ali paša, ko je slonel na lini in gledal na prostrana polja in na senožeti.

— Hej, tlačani, kaj ste se naveličali matjaževanja?

Nič ni prosil Ali paša in tudi slišal ni, ko je govoril popotnik.

— Po svoj delež prihajamo. Ti si zapravil svojega, zapil in zapiroval. Kar je ostalo, je naše, vse do poročnega prstana na

tvoji roki. To so naši domovi, naša polja, naše senožeti in naši gozdi. Dopolnil si!

Nič ni slišal Ali paša in tudi čutil ni, ko se mu je odprl na čelu nenadoma rdeč studenec in je lil v počasnem in lenem curku mimo oči po licih navzdol. Okamenel je prešerni in zlobni nasmeh na njegovih ustnicah.

— Hej, tlačani, kaj ste se naveličali matjaževanja?

Ugasnile so luči v dvorani. Svatje so iztegali roke in so padali hropeč. Skozi duri, skozi razbita okna je vriskal vihar. Črni oblaki so bežali po nebu, na vzhodu je vstajala krvava zarja.

Zdramila se je vas, vsa dolina se je zdramila v pijani radosti; črne tolpe so se vzdigale iz tal in so se opotekale proti holmu, tolpe nerodnih sužnjev, ki so omahovali kakor v poluspanju, ker so čutili še zmerom železne verige na rokah in nogah. Odprle so se jim nastežaj bogate kleti, odprli so se neizmerni sodje in v potokih je teklo vino; padali so na kolena, pili so v dolgih požirkih in so obležali. Svetila jim je dvojna bakla: jutranja zarja, ki je prodirala izza oblakov in silni plamen, ki je bil ovil Ali pašev gradič kakor z rdečim plaščem. Tu tam se je pretrgal rdeči plašč in iz ocrnelega trupla je planil črn svat, prevalil se po holmu ter odkotalil v dolino. Prikazal se je baron Peter sam, osmojen in omamljen, brez brk in brez suknje; skočil je k potoku, legel je na trebuh, razprostrl je roke in je požiral, da se Bogu usmili. Ko je vstal, si je obrisal ustnice z dlanjo, ozrl se je naokoli in je zaklical s pijanim glasom.

— Ni lepo, Ali paša, da nam kuriš o svetem Jakobu!

Nato je legel in je zaspal. Spali so tudi kmetje, ležali so v blatu in vinu, kakor snopje, ki jih je bil razmetal vihar po nji-

vi. Tako so spali do večera. Zvečer pa so prišli biriči, pobrali so jih, kakor pobira otrok pod drevesom zaspane hrošče in so jih povezali še napol speče, v prelepih sanjah vriskajoče.

— Matjaž, o Matjaž!...

Ob tistem času je jezdil skozi gozd na belem konju mladi godec s svojo nevesto; na belem konju je jezdil in držal jo je v naročju, svojo mlado, lepo nevesto, kakor kralj Matjaž Alenčico.

— — — —

To je tista povest o žalostnem koncu Ali paše, ki jo je pripovedoval Marku razcapani in bosonogi popotnik.

V

Marko je poslušal v poluspanju. Nebo se je bilo zjasnilo, tanki sivi oblaki so bežali proti izhodu, nad goro se je zasvetila zarja. Iz mokre prsti je puhtel bel sopar, globoko je soplasi nasičena, odpočita zemlja.

„Kako pa je bilo s popotnikom?“ je vprašal Marko in je dremal. Z zaspanimi očmi ni videl človeka, razcapanega in ubogega, ki je stal pred njim trepetajoč in globoko upognjen, kakor nadložen starec ob palici.

„Kako pa je bilo s popotnikom?“

Zasopel je glasneje, že je zadremal in kakor v sanjah se mu je zdelo, da se ziblje pred njim bradat in sključen starec, popotnik brez miru, ahasver. Ziblje se ob palici, z dlanjo je bil zasenčil oči in se ozira proti zlatemu izhodu.

„Dani se in dolga je še moja pot. — O Marko, popotnik je zadel križ na svoje rame, težak in silen križ kakor si ga je bil iztesal. Odpusti mu in moli za njegovo ubogo dušo!”

Kakor v sanjah je videl Marko: plamen na holmu, rdeč in visok, do neba segajoč. Iz plamena, iz črnega dima se je izvil človek; grozopolne so njegove oči, njegov obraz je bled in spačen; na licih, na rokah krvave pege, ne ogenj jih ni izžgal, ne voda izprala. Izvil se je iz plamena, opotekal se po grmičevju, po grapah v dolino; črni dimi, dolge črne roke so segale za njim, vile se nad njim; klonil je glavo, iztegal onemogle roke, milosti proseč. Zabučal je plamen, zatulil v vetru pre-

šeren grohot se je razlegel v dolino, objel je popotnika kakor z žgočim, dušečim dimom, butil ga je bežečega ob tla. „Hej, tlačan, kaj si se naveličal matjaževanja?” Vstal je omamljen; v eni sami uri se mu je upognil hrbet, so upadla njegova lica, so onemogle njegove trepetajoče noge. Zadel je na rame križ, ki si ga je bil iztesal sam in se je napotil na pot brez konca. Poslednjikrat ga je videl Marko s polspečimi očmi, ko se je zazibal, visoka črna senca, na daljnem holmu ter zatonil.

Marko je zaspal in ko se je zdramil, je sijalo sonce visoko na nebu. Vstal je, pomel si je oči ter se ozrl začuden.

„Glej, prespal sem vso noč in vse lepo jutro. In kako čudne so bile moje sanje. — Bog vedi, če so bile sanje. Na slami se pozna, da je ležal tam človek. No Bog z njim in milost njegovi duši! Velik razbojnik je bil.”

Prijazno in toplo mu je svetilo sonce v obraz, ko je stopal v dolino. Vesel je bil svežega mladega polja, ki se je bilo šele komaj otreslo rosnih sanj, in pozdravljal ga je z veselimi očmi, tudi gozd se je bil že zdavnaj zdramil, preleknil se je krepak in prešeren ter zašumel, zasmel se ob spominu na nevihto, ki mu je bila razmršila kuštravo glavo. Marko se mu je odkril in ga je lepo pozdravil. Zakaj Marko je vedel, kaj se spodobi.

Romal je, romal; tam je zagodel svatom, ondi pijancem; tam je kosil, ondi večerjal; spal je kjerkoli. In dobro se mu je godilo.

„Kako daleč se je udomil moj ujec!” je potožil Marko nati-homa, ko je bil truden. „Rad si odpočije človek, rad zaspi v mehki postelji. Tudi belega kruha bi časih rad in žlahtnega vina. Da bi me že pozdravil na pragu moj bogati ujec!”

Prišel je Marko v vas, ki je bila vsa tiha in neprijazna.

Kmetje so delali na polju; v raševino so bili oblečeni, vsi so bili upognjeni kakor trudni starci, gledali so čemerno in noben mu ni odzdravil.

„Kaj tukaj si se udomil, o ujec moj?” se je začudil Marko. Prašal je starca, ki mu je prišel naproti, prašal je žensko, ki je sedela na pragu; nato se je pokrižal in je pomolil očenaš.

„Bog ti dodeli večni pokoj, o Ali paša, ujec moj! Kakor si bil velik slepar in razbojnik, vendar sem te vesel in lep je nate spomin v mojem srcu. Zakaj bi jih ne zaslužnil, če ti nudijo roke in hrbet? Zakaj bi ne vzel, če ti mečejo še srajco pred noge? Bog ti dodeli večni pokoj, Ali paša; umrl si nedolžen in brez greha!”

Nato pa se je spomnil na capastega in bosonovega popotnika in se je hudo razsrdil.

„O cigan, kaj tako si me ociganil? Glej, zdaj bi stal tam na pragu Ali paša, bradati in veseli ujec moj, pozdravil bi me in bi me pogostil in napojil, kakor se spodobi in bi mi pokazal povrhu še svojo lepo hčerko, zato da bi bilo deležno sladkosti moje srce. Začeli bi se preimenitni dnevi, tudi meni bi bila napočila lepa doba Matjaževa. Morda bi se bil celo oženil. Tako pa si me ociganil, o cigan, da stojim zdaj na cesti s to harmoniko in ne vem, ne kod ne kam.”

Črne razvaline so stale na holmu, gledale so v dolino z velikimi, belimi, zlobnimi očmi: Hej, tlačani, kaj ste se naveličali matjaževanja? — — Kmet je klonil trudni hrbet in je gledal v tla.

Marko je pljunil srdito, nato je zavzdihnil ter se napotil z urnimi koraki iz doline v kraje, kjer je sijalo bolj veselo sonce.

Romal je, romal; tam je zagodel svatom, ondi pijancem;

tam je kosil, ondi večerjal; spal je kjerkoli. In dobro se mu je godilo.

Nekoč, popoldne je bilo, že skoro v mrak, je došel Marko v mrtvo vas. Nikoli in nikjer še ni videl tako pustih in zapuščenih krajev. Polje je bilo tam, ampak tiho, udušeno, neobdelano in z osatom in plevelom porastlo. Ceste grapave, neposute in nerazvožene, kakor da nikoli ni stopila nanje človeška noga. Na senožetih, na polju — kakor da je bilo kamenje deževalo z neba, belo, ožgano kamenje, kakor ga Marko še na prisojnih, kamenitih lazih nikoli ni videl. Še gozd, ki je gledal od daleč na te žalostne kraje, je bil ves tih in oprашen in še sonce, še to visoko sonce je bilo oprășeno, slepo, in čemerno. In od nikoder človeškega glasu.

Ves plah in potrť je bil Marko, ko je stopal v vas. Hiše prazne, temne, razpale. Duri zaklenjene, okna zabita. Marko se je čudil in prešinel ga je strah.

„Glej, prišel sem v zakleto vas, od Boga kaznovano za veliki greh!”

Prišel mu je naproti starec ob palici, zasenčil je oči, kakor da bi se mu bleščalo in je pogledal Marka zelo začuden in vesel.

„O blagor meni! Blagor mi, da sem po tako dolgih letih ugledal mladost!”

Tudi Marko se je začudil.

„Nič se ne čudi, otrok ljubeznivi, in daj, da se te nagledam, kakor mi srce želi. Toliko let je že minilo, tako pustih in samotnih let, da nisem videl rdečih lic in belih zob in veselih oči.”

Starec je gledal in ko se ga je nagledal, je šel dalje svojo trudno pot.

„Hvala ti, o dete ljubeznivo, in veliko sreče na romanju!”

Marku se je smilil starec, ki ga je bila spravila starost ob pamet.

Šel je dalje. Na pragu je sedela starka in Marko je postal pred njo.

„O botra, kaj ne veste, kje je hiša moje tete Agate?”

Starka je vzdignila premrle oči in ves se je zasvetil njen obraz.

„O blagor meni, da sem po tako dolgih letih ugledala mladost! Ti mladi, lepi fant, kaj ne bi malo stopil v mojo izbo, da ti postrežem z latvico mleka? Saj si pač lačen in žejen, na čevljih se ti pozna, da imaš dolgo pot za seboj.”

„Bog vam povrni, botra, ne, lačen nisem in ne žejen. Povejte mi, kje je hiša moje tete Agate; tam je zame miza pogrnjena in postelja postлана”

— Starka je pokazala s prstom in Marko se je napotil. Samotna hiša je stala ob cesti, tiha, speča. Duri so bile zaprte, okna so bila zagrnjena; pred pragom je rastla trava.

Marko je odprl in je stopil v vežo. Tudi v veži je rastla trava, na vlažnih stenah je poganjal mah, dišalo je po plesnobi in trohnobi.

„Teta Agata!”

Zaškrípale so duri in iz izbe je pogledala plaho stara, sključena ženica, zavita v dopetno sivo ruto. Čudno bel in ves zgrbljen je bil njen obraz; tudi njene roke so bile bele in so se tresle.

„Teta Agata, kaj me ne poznate več?”

Iztegnila je bele, tresočee roke in oči so se ji zasolzile od radosti.

„O blagor mi, da sem te ugledala pred smrtjo; sam božji

angel ti je kazal pot. Stopi, o Marko, stopi v izbo, da te nahranim in napojim in da ti napravim mehko posteljo, ker si truden in je že blizu noč.”

Prijela ga je za roko in ga je povedla v izbo; nato je pogrnila mizo z belim prtom, ki je dišal nekoliko po trohnobi, prinesla je oprášeno steklenico in kruha in svinjine. Njen obraz je bil ves nemiren, dvoje kapelj krvi je bilo stopilo v lica, noge so stopicale neprestano, roke so si dale mnogo opravila, oči so nenadoma oživele in so se svetile prijazno. Marko je jedel in pil in prijetno se mu je godilo.

„Tako sem te vesela, Marko! Odkod prihajaš? Kod si se mudil tak dolgo, da se nisi nič oglasil pri meni, zapuščeni starki?”

„O tetka, prijazna tetka moja, zelo sem truden in rad bi spal. Po svetu sem romal, po širokem, veselem, in toliko sem videl dežel in mest, da so že zaspane moje oči.”

Obšla ga je bila resnična in globoka utrujenost, tako mehka in sladka, kakor da bi ležal do vrata v mirni topli vodi. Zapuščenega doma tišina in trohnoba, materinska prijaznost, ki je prej nikoli ni bil okusil, gorke, božajoče besede, ki jih prej nikoli ni slišal — leglo mu je na dušo kakor težak vonj in jo je omamilo.

Pol že v spanju, že skoro v sanjah je legel na belo pernico. Videl je skozi trepalnice, kako se je nagnil čezenj bel, zgrbljen obraz in bela roka ga je pokrižala na čelu, na ustnicah in na prsih. Nasmehnil se je in tudi njegovo srce se je nasmehnilo; občutilo je radost, tako veliko in sladko kakor nikoli.

„Dobro nam je tukaj!” je še pomislil in je zaspal.

Ko se je zbudil, se je kadila na mizi vroča, dišeča kava v belih skodelicah.

„Dobro jutro, teta Agata!” je pozdravil Marko in nenadoma mu je šinilo mimo oči kakor trenutna svetla senca: Na mizi se kadi vroča, dišeča kava, nad bele skodelice se sklanja bel, tako blag in usmiljen obraz, pramenič osivelih las je bil zdrknil na čelo; čigav je bil tisti obraz? — Kakor daljni spomin, kakor sladka žalost se je zgenilo v Markovem srcu in je ugasnilo brez sledu.

Dobra je bila kava, še boljši je bil masleni kruh, teta Agata je bila prijazna in ljubezniva, da si kaj bolj prijaznega in ljubeznivega še misliti ni mogoče, Marko pa ni bil več tako vesel in zadovoljen, kakor bi se spodobilo. V svetlem, sončnem jutru se mu je zdela izba še bolj pusta in samotna; dom pozabljenih, brez tolažbe umirajočih. Stene sive, mrke, kakor objokane; v kotu razpelo, nad mizo žalostna Mati božja. Roke tete Agate so bile tako bele in koščene kakor roke mrtveca in belota njenih lic je bila mrtvaška belota.

„Lepo je pri vas, teta Agata, in zelo prijazno in ljubeznivo ste me sprejeli, popotnika. Ampak povejte mi, zakaj je tako pust in žalosten ta kraj, da se človeku srce stiska, in zakaj je tako zadehla in trohnočna ta vaša prijazna izba? To mi povejte.”

Teta Agata je zavzdihnila globoko.

„O Marko, kako bi ne bil pust in žalosten ta kraj! Poslušaj, da ti povem zgodbo, ki jokajo moje oči vsako noč ob mislih nanjo. Petero sinov sem imela, petero lepih, mladih fantov, da se je razgledovalo oko nad njimi. Veselo je bilo takrat življenje v tej hiši, zdaj tako samotni, in v tej lepi dolini, zdaj tako tihi in pusti; bogato so rodila takrat naša polja — neobdelana in nerodovitna samevajo zdaj; zdaj molči večer — ukalo je takrat in prepevalo na holmih, moji fantje, moji lepi

sinovi so prepevaje vasovali. Pa mi je obolel najstarejši sin, hudo je obolel na srcu. — Mati, nič več mi ni živeti tukaj, pretesen mi je dom, moje srce je zakoprnelo po tujini. — Jokala sem in prosila, on pa se je iztrgal iz mojih rok in je šel in nikoli več ga nisem videla. Za leto in dan mi oboli drugi sin, hudo mi oboli na srcu. — Mati, nič več mi ni živeti v tem pustem in tesnem kraju; za bratom pojdem, da mu sporočim vaš pozdrav. — In šel je tudi moj drugi sin in tudi njega nisem videla nikoli več. Tako so šli moji sinovi in ni jih bilo več nazaj, vsi moji lepi mladi sinovi in ostal mi je samo najmlajši, mojega srca tolažba in radost. Pa je komaj minilo leto in obolel je tudi on; zbledela so mu lica in žalosten je bil, jaz pa sem prečula v bojazni dolge noči in prejokala. Prišla je pomlad, on pa je povezal culo in je oblekel prazniško obleko in se je napotil. Po kolenih sem šla do praga za njim in sem prosila, on pa je šel in se je komaj ozrl in tudi njega nisem videla nikoli več. — Zato je zdaj tako pust in tih ta moj samotni dom.”

Marko je poslušal in groza ga je bilo samote; vstal bi ter se napotil brez slovesa. Bilo mu je, kakor da je bil prišel o mraku na pokopališče, ki so ga bili bežeč ostavili plahi pogrebci; in težka železna vrata so se škripaje zapirala za njim.

„Bog te je poslal, o Marko, v tolažbo zapuščenemu srcu. Ostani in dobro se ti bo godilo, ničesar ne boš pogrešal; ne vina, ne belega kruha, ne svinjine. Ko sediš pred mano, se mi zdi, da si moj najmlajši sin, veselje mojih oči.”

Strah je bilo Marka in pusto mu je bilo, toda pomislil je: „Rad se odpočije človek; zakaj bi ne ostal, ko sem truden?”

Tako je legla tenka pajčina, tenka plast prahu in trohnobe že tudi na njegovo srce.

In Marko je počival. Postopal je in polegal in pasel lenobo, kakor se mu je hotelo. Le roko je iztegnil, pa je imel vsega, kar mu je srce poželelo in česar se je domislil v svoji siti lenobi. In tako se je polagoma zdebelil; lica so se mu lepo izpolnila in zaokročila, njegove roke so bile kmalu tolste in bele kakor dekličje; pri hoji se je postavljaj in zibal po župansko in kadil je iz dolge pipe. Preudaril je ter sklenil, da se mu tako imenitno še nikoli ni godilo.

Ampak kakor tudi se mu je godilo imenitno, v dnu srca mu je zelo presedala večna sitost in lenoba in zdihovaje se je spominjal časih na vse prijetnosti in sladkosti popotniškega življenja. Oprl se je z žalostnim pogledom na harmoniko, ki je ležala v kotu oprášena in pozabljena. Dotaknil pa se je ni. Zakaj vedel je, da bi ob prvem njenem zvoku splahnela maščoba njegovih lic in da bi se zdramilo v njegovem srcu zmagovito koprnjenje. V tistih pesmih, ki so spale tam in čakale vstajenja, je bilo pravo njegovo življenje, zdaj tako po cigansko zatajeno.

Kako bi se bahal človek s svojim debelim županstvom in s svojo sito lenobo, če ni bilo nikogar, da bi se postavil predenj: „Jaz sem Marko, kdo pa si ti?” O, sladka je lenoba, kadar je opravilo in trud pred durmi, prelepa je sitost, če stoje berači na pragu. A kako bi bil vesel človek svoje lenobe, če lenari po poklicu in z lahko vestjo, kako bi užival v pustinji svojo sito zadovoljnost?

Zazehalo se je Marku in posegel je s plaho roko po harmoniki. In ob prvem njenem zvoku je splahnela maščoba njegovih lic.

Teta Agata se je prestrašila.

„Kaj ti je o Marko, da gledaš tako žalostno? Kaj ti ni več

dobro pri meni, kaj nimaš vsega dovolj, česar ti srce poželi? Povej mi, kaj želiš, da ti urno postrežem.”

Marko pa je samo zmajal z glavo in ni odgovoril nič. Obbolelo je njegovo srce od velikega koprnjenja. Šel je na cesto, na polje. Mrtvaški prtljaj je ležal nad vso pokrajino, siv in težak, in še sonce samo ni prodrlo skozenj. Čisto sam, živ človek, tuj svetu in življenju, je hodil po neizmernem pokopališču; še zasmejati se ni smel, niti izpregovoriti glasne besede, zato da bi ne dramil mrtvecev. Posedali so v temotnih izbah, stari, zgrbljeni, čemerni in so se čudili, ko je šla mimo mladost; stali so na pragu, upognjeni, s trudnimi koleni in so pozdravljali debelega Marka kakor nebeškega angela. Pljunil bi bil Marko, če bi se bilo spodobilo pljuvati na pokopališču.

Z žalostnimi, omeglelimi očmi je gledal na polja, na travnike. Tam je ležala zemlja, tako rodovitna, semena željna; in nikogar ni bilo, ki bi se v ljubezni združil z njo; čakala je tam mati in otroka ni bilo, da bi ga dojila. Starka, prezgodaj osiavela, nezvesto zapuščena, hirajoča v koprnjenju.

„Oj sinovi, moji lepi fantje!”

Gledal je Marko ves otožen in je premislil svoje življenje. To je bila tista slovesna ura, ko je ugledal Marko svoje srce kakor na tleh pred seboj ter ga je spoznal.

„Ne lakoti vesel in ne sitosti. Ne popotovanja in ne počitka. Truda ne marajo moje roke in lenobe so trudne. Moje srce koprne po veselju, a v veselju je žalostno. O jaz Marko, siromak!”

Še so bile okrogle njegove roke in tudi lica še niso bila čisto splahnela, a že se je razjokal Marko in ne jed mu ni teknila več in ne pijača.

„Povejte mi, teta Agata, kako se je zgodilo, da je obbolelo

srce mojemu bratrancu, najmlajšemu vašemu sinu, ki je bil vašega srca tolažba?”

Teta Agata je zajokala.

„O Marko, tudi ti si obolel, pozna se ti na obrazu. Ali Bog te mi je poslal, ne izpustim te!”

„Kako se je zgodilo, teta Agata? Slišal sem nocoj, ne v sanjah, ko je govoril moj bratranec, vaš najmlajši sin. Ogovarjal me je in mi je nudil roko.”

Prestrašila se je teta Agata in je iztegnila roke.

„Ne poslušaj ga, Marko, ne poslušaj sladkih bajk, da ti ne omamijo lahkovernega srca. Tudi jaz sem ga videla in ves bled je bil.”

Marko ni mogel spati v mehki pernici in pogovarjal se je s svojim bratrancem, ki je prihajal ponoči v goste, ves bled in ves vesel.

„Zakaj si tako bled?” ga je vprašal Marko. „Kaj se ti ne godi tako dobro, kakor se godi meni pri teti Agati, tvoji materi? Kaj nimaš vsega dovolj: jedi in pijače in mehke posteljice?”

Zasmejal se je blede gost.

„Vsega imam dovolj, Marko, in godi se mi tako imenitno, kakor se je godilo tebi, ko si bil še popotnik in godec. Kruha imam na izbiri: ne zapode me od nobenega praga; pijače kolikor je poželim: dobrotljivi ljudje so pijanci; in moja postelja je tako prostorna in mehka, da je ne menjam za nobeno pernico: Bog sam mi jo postelje vsako pomlad. O Marko, kak sladko je koprnenje brez cilja!”

Teta Agata je zaprla vsa okna in zaklenila vse duri; blede gost pa je prihajal skozi ključavnico, prihajal je z mesečino, ki je sijala na posteljo.

„Marko, kaj te ni nič sram? Tako lepa, topla noč je zunaj,

ti pa se pariš na tej vroči, žaltavi blazini in delaš sramoto svojemu rodu in cehu, namesto da bi obesil culo na palico ter se napotil in zaukal v lepo, toplo noč!”

„Ne zameri, ne zameri!” se je izgovarjal Marko in sram ga je bilo. „Samo nekoliko sem si odpočil, zato ker sem bil truden. Harmonika leži tam na klopi in že komaj čaka name in tudi cula je že povezana.”

Teta Agata je spala pred durmi, na pragu, in groza je segala v njeno srce, ko je slišala Markove globoke vzdihne in jecajoče, nerazumljive besede. Še so se poznali žulji na njenih kolenih, ko je prosila, drsala za njim, brezsrčnim, do praga: „Ostani, mojega srca tolažba in radost!” Še so se poznale rane in nenadoma so zakrvavele.

„Ostani, Marko, ne izpustim te! Od solza bi oslepele moje oči in izkrevale bi moje srce!”

Marko ni slišal njenih besed, njenih ran ni videl in tudi pomislil ni nanje. Bledi gost se je smejal; klečala je nekoč pred njim in ni se mu smilila.

Poslušal je Marko pesem o hrepenenju, ki je prepevala v njegovem srcu.

Tako je prepevala:

„Ostavi očeta in mater in hodi za menoj! Lahko je ubogati njemu, ki je trpljenje in bridkost v njegovem srcu; ki nima ne kruha, ne vina, ne mehke postelje; ki mu ne branijo ne materine prošnje, ne ljubice lepe oči. Lahko mu je in skromno je njegovo zasluženje pred Bogom. Ampak ti, ki si debel in sit, ti, ki je pred tabo pogrnjena miza in poln kozarec in ki se ziblje pod tabo mehka pernica; ti, ki močijo tvoje čevlje solze tvoje matere in ki se ti ovija okoli vratu nežna devojka — ti se vzdigni, kakor si, napoti se brez slovesa in brez žalo-

sti in zaukaj, ko bo zajokala naglas tvoja mati! To je hrepenenje. Ne hodi za njim, kadar je lepa in topla noč, tudi ne, kadar je tvoje srce mirno in brez strahu, ne hodi, kjer je ravna cesta in kjer so široke brvi; v dežju in viharju se napoti, skoči iz gorke postelje, bridkosti in grozi naproti, plezaj, padaj po kamenitih klancih, brodi skozi šumeče potoke, zaukaj, če ti plane ploha v obraz in ti razgali prsa! To je hrepenenje. O, saj ni popotnik, kdor nima doma, saj ni siromak, kdor nima bogastva! Ti si popotnik, ki si ostavil in s ponosnim srcem zatajil svoj topli dom, ti si siromak, ki imaš bogastvo in si ga z zasmehom zalučil v jarek! Edini ti si vreden hrepenenja, ti si gospod in hlapec njegov, ti ga vodiš, kamor te vodi. — Kam te vodi? Kam se je namerila tvoja noga, smelo samosvoja, trdno uklenjena? Zasmej se in zaveži si oči! Pust popotnik je, ki roma proti cilju, bolešno je že in malodušno njegovo srce; romaj brez cilja in brez konca, ne zaželi si počitka, počitek je smrt. Smrt je počitek: ležeš in zatisneš oči in se ne zbudiš. Dosegel si svoj sladki cilj. — To je hrepenenje.”

Marko je poslušal in silno je kipelo njegovo srce.

„Kaj se mudim? Kaj še odlašam?”

Ozrl se je skozi okno: sijajna bela mesečina je bila razlita po nebu.

„Lepo bi bilo romati ob taki noči, ampak zasluženje pred Bogom in Matjažem bi bilo skromno. Treba je počakati, da se pooblači to jasno nebo in da se vzdigne vihar.”

Na durih je zapraskalo.

„Kaj ne spiš, Marko?”

„Kako bi spal, teta Agata, ko je tako lepa noč zunaj in ko je tako bolno moje srce!”

Stopila je v izbo, vsa bela, sedla je k njegovi postelji in mu je božala roke in obraz.

„Zatisni oči, Marko, mirno zaspi, da zadobi tvoje srce mir. Zagrnem ti okno, da ti ne bo sijala mesečina na zglavje; daj, da počiva moja roka na tvojem čelu in da utihnejo nepokojne misli.”

Marko pa je videl skozi zagrnjeno okno sijajno mesečino, jasno noč in pod mehko roko tete Agate so jokale in koprnele nemirne misli. In zdihoval je v polusanjah.

„Zdaj sem te spoznal; pogledal sem ti v obraz in sem te spoznal. Ti zemlja, zemljica, majka, ki sem te ostavil nekoč z veselim srcem, ti si iztegnila svoje roke po meni, da bi me prižela na prsi za zmerom! Jaz pa ne maram tvoje ljubezni, truden sem je; ne vidim tvojih solz, majka, ne občutim tvoje žalosti. Tako neusmiljena je tvoja ljubezen, tako brezsrčno tvoje usmiljenje: daj mi, mlademu, koprnjenja polnemu, da se napotim v svet, da poiščem kralja Matjaža! — Spoznal sem te, ko sem ugledal tvoj razorani, razkopani obraz; le žalost in samota bo orala zdaj brazde vanj, le solze ga bodo napajale; ne bo se zasvetil več v soncu plug, ne bo več toplega dežja, ne jutranje rose; tako boš žalovala, vdova brez otrok, in nikogar ne bo, da bi te tolažil v bridkosti. — Izpusti me, tudi meni se že mudi!”

Vzdramil se je, vztrepetal je v mrazu. Ob zglavju je slonela teta Agata, zaspale so trudne, objokane oči. Veter je bil odpahnil okno, stresal je duri. Mesečina je ugasnila, urni sivi oblaki so se podili po nebu.

„Čas je!” je pomislil Marko in se je oblekel.

„Ne izpustim te!” je zavzdihnila teta Agata v sanjah.

Stopil je v veliko izbo, vzel je harmoniko, culo in palico.

Nikoli še se mu ni zdel duh po trohnobi in grobeh tako močan in zadušen kakor to poslednjo noč. Veter je pihal skozi izbe, odpiral je okna in duri, težki vzduh pa se ni ganil; če bi prižgal svečo, bi gorel plamen z mirnim plamenom.

Nič ni bilo Marku žal in ni se mu storilo inako, ko se je ozrl še poslednjikrat na belo mizo, na mehko posteljo. Vesel je bil in tako lahke so bile njegove noge, da bi zaplesal. Zunaj se je bližala nevihta. Sivi oblaki so mu kazali pot, veter je ukal preko doline in ga je klical: Kaj se mudiš, kaj še odlašáš?

„Tako pa zbogom, teta Agata, in Bog vam povrne vso ljubezen in dobroto!”

Pol v sanjah, z iztegnjenimi rokami, strah v očeh, je prosila teta Agata.

„Ostani, ti moj edini, poslednji! Ostani, da te pojim in hranim in ti postiljam mehko posteljo. Glej, tako rado bi darovalo moje srce, pa ni nikogar, da bi užival moj dar. Tako rade bi dojile moje prsi, pa ni nikogar, da bi ga prižela nanje. Ostani!”

Marko pa ni videl njenih solz in ni občutil njene bridkosti, zato ker ne pozna usmiljenja koprneče srce. Hitreje so bežali oblaki, veter je klical, že je klicalo zamolklo tudi za goro.

„Zbogom, teta Agata!”

Privila se je k njemu, prijela ga je trdno za obe roki.

„Ostani, ne hodi, vihar je zunaj in mrzla je noč!”

„Zbogom, teta Agata: zato sem se napravil, ker je zunaj vihar in ker je mrzla noč. Že me kliče za goro; zbogom!”

Odpahnil je duri z nogo in je stopil v noč, mrzel veter mu je pljusknil v obraz.

„Ostani!”

Zaječalo, zajokalo je iz groba, Marko pa se je napotil z ve-

selim korakom. Poslednjikrat se je ozrl po dolini, po grobu, in poslednjikrat je vztrepetal: ležal je mrtvec preko doline; po belem obrazu njegovem so bežale sence, v nebo so strmele njegove osteklele oči. Tako usmiljene, ljubezni polne in darovanja željne so bile nekoč te oči; tako sladak je bil ta razkopani, zapuščeni obraz, tako so kipele te usahle prsi. Mrtvec je ležal preko doline, od izhoda do zahoda so segale njegove razprostrte roke.

Marko je planil v prešerni vihar.

VI

V so noč je romal Marko; prepeval je z vetrom, smejal se je plohi, ukajoč se je pogovarjal z gromom. Brez počitka je romal tri noči in tri dni, tako spočite in lahke so bile njegove noge in tako je bilo poti, iskanja, nemira željno njegovo srce. Dokler se ni utrudilo: v brezdelju trudaželjno, v trudu zdihujoče po prazniku, na potu željno počitka, ob počitku dalje hrepeneče, srečno nikoli in zmerom.

Trudno je bilo, k tlom je klonilo srce in tako je zaslišalo malodušno vprašanje: Kam? Vprašanje, popotniku neznano. Kje je konec, zaželjeni cilj? Vprašanje, ki je sramota za živega človeka.

„O kje si, mogočni in dobrotljivi kralj Matjaž? Kje so tvoje velike dvorane, z dolgimi meči okrašene? Kje so tvoji hrabri vojščaki, sloneči ob dolгих stenah, glavo povešeno na prsi, speči, o silnih bojih sanjajoči? Kje so tvoji prostrani hlevi, kjer dremljejo iskri vranci in čakajo, da zaplešejo po dolinah? In kje je tista široka miza, kjer sediš ti sam: v dlaneh ti počiva glava, na licih leže dolge trepalnice, dolga bela brada se ovi-ja okoli mize. O kje si, kralj Matjaž, in kdaj napoči tvoj veliki čas? Pol mladosti sem preživel koprneč, pol sveta sem prehodil upajoč, blodeč in nisem te našel. Daj mi znamenje, da mi srce ne oboli od žalosti in obupa!”

Tako je tožil Marko in že se je spomnil, nehvaležen kakor

je bil, na dobrotljivo teto Agato, na pogrnjeno mizo in na mehke pernice.

„Kako grdo si me omamil, kako hudo si me zmotil, ti ble-di gost! Tako debela so že bila moja lica in tudi moje srce je bilo že tako leno in debelo, ti pa si prišel in si mi zapel tako pesem, ki je ne sme poslušati krščanski človek. Kako hudo si me osleparil, ti prešerni veter, ko si potrkal na okno ter mi pripovedoval bajke, ki nikjer in nikoli niso resnične, temveč zlagane vse do zadnje besede! In ti, neumno srce, si verjelo!”

Marko se je kesal, kakor že mnogokdaj, zato ker mu je bilo ob kesanju laže in ker je občutil prijetno, mehko sladkost ob premišljevanju svoje nesreče in zapuščenosti. S skesanim srcem in težko vestjo, s povešeno glavo in trudnimi nogami je romal Marko v klanec in je priromal do koč, samotno vi-seče na rebri. Na pragu je sedel starec, pač že stoleten, upi-ral je glavo v dlani in velika žalost je bila na njegovem obra-zu.

„Bog daj, oče!” je pozdravil Marko.

„Blagor ti, ki si mlad!” je odzdravil starec in je zavzdihnil globoko. „Blagor ti, ki so še zdrave in krepke tvoje roke!”

Ozrl se je starec na polje, ki se je bahalo v dolini pod svet-lim soncem, kakor dekle ob prazniku, in oči so se mu zasol-zile.

„Moje roke ne morejo več, še rovnice ne drže več. Tam je polje, glej, kakor da bi čakalo name, moje roke pa ne more-jo več. Moji sinovi so tam, glej jih, in moji vnuki; veselo pre-pevajo in pot jim teče po obrazu. O, kdaj že ni bilo sladkega potu na mojem obrazu! Samotno je življenje, samotno brez dela. Čemu živiš? Še klop nisi, še miza ne za nobeno rabo; prah, ki se zbira na tleh brez potrebe; v soboto pride dekla in

ga pomete. Da bi že prišla božja dekla! Kaj bi molil? Še Bogu je zoprna neprestana molitev, iz lenobe in dolgega časa porojena; kaj bi ga nadlegoval? Hudo je tako življenje, življenje brez življenja. In tam doli se sveti moje lepo, bahato polje; nič se ni postaralo, še zmerom je kakor nevesta. O, blagor ti, ki si mlad!”

Marko je povedil glavo. Sam ni vedel, kaj ga je zbolelo v srcu; ali je bil sram, ali je bilo kesanje, ali je bila pritajena, bolestna radost. Povedil je glavo, nič ni odgovoril in je šel dalje. Nad klancem se je ozrl in čudno se mu je stisnilo srce. Starec se je bil vzdignil; do pasu mu je klonil život, noge so se tresle in so omahovale. Počasi, varno, ob dveh palicah je lezel navzdol, zavil je na levo, proti polju, ki se mu je smejalo naproti veselo in svatovsko. Počival je, gledal je s koprnečimi očmi; dolga je bila pač pot, dolga starcu; preko sto sežnjev. Omahoval je, klonil je globoko; došel je do razora, do prve brazde in se je zgrudil na kolena, čelo se mu je doteknilo tople brazde. Razprostrl je onemogle, trepetajoče roke, objel je, pobožal po toplih, mehkih licih zemljico, svojo mlado nevesto. Zgrudil se je na kolena in ni več vstal, razprostrl je roke in jih ni več sklenil.

Marko je stal kakor ob božjem čudu, odkril se je, pripognil kolena kakor ob povzdigovanju. Srce se mu je stisnilo in sam ni vedel, ali od sramu, ali od kesanja, ali od pritajene, bolestne radosti.

Šel je dalje, truden, nevesel, brez koprnenja; v gozdu ga je zalotil mrak. Kakor ranjen se je zgrudil Marko na obraz in je zaihtel. Nikoli še, ob vsem dolgem romanju, ni bil občutil tako silne bridkosti.

„Kje si zdaj, moja mladost? Kako sem te užil, kaj si mi ro-

dila? Nerodovitna, za zmerom izgubljena, vržena čez plot, kakor kamen iz grede! Kam me je vodilo moje zapeljano, lahkoverno srce? Na desno, na levo, brez smeri naprej, nazaj po isti poti — kakor otrok za metuljem! Kam sem se bil nameril, česa sem iskal? Se kamen ve kam, ko se zakotali v dolino, še list ve, v kateri smeri ga nosi veter in da ne bo z burjo na južno stran. Govori, ti moje srce, kam si se bilo namerilo, ko si tako zaukalo? Zdaj govori, ko sem ti vse zaupal in sem te ubogal, kakor si ukazovalo!”

Spoznava! je svojo nepridnost in lahkovernost, ihtel je zmerom bolj in vroče solze so mu tekale po licih.

„Kaj si mi dalo, srce, za mojo poslušnost? Še tolažbe ne ob grenkih urah; takrat si se skrilo in me nisi poznalo več. Da te nisem poslušal, da sem se ravnal po lepih naukih svojega očeta in drugih pametnih ljudi, kako dobro in prijetno bi se mi godilo! Tam je bil moj dom, tako lep in gorak: za kozarec vina sem ga prodal. Prostrana polja so bila moja, bujne senožeti; prikupil bi si bil še to in ono leho, še ta in oni travnik; morda bi bil danes župan, bahal bi se po cesti z dolgo pipo v ustih in sosedje bi me spoštljivo pozdravljali. No, izgubljeno vse, pod kap zalučeno! Zbogom, moj lepi, gorki dom, za zmerom! — In prišel sem k botri; pošteni in dobrotljivi ženski; ostal bi bil tam za hlapca, delal bi in bi hranil, botra bi umrla, boter za njo in vse bi bilo moje, hiša, polje, senožet, gozd; naposled bi se še oženil, izbrali bi me za župana, ker sem Marko, in zdajle bi se že bahal po cesti z dolgo pipo v ustih in sosedje bi me spoštljivo pozdravljali. No, pobegnil sem ponoči kakor tat in še zbogom nisem rekel. Vse izgubljeno: dediščina bogata, lepa nevesta in veselo županovanje. — In ti, o teta Agata, polna usmiljenja in blagosti, kako hudo sem

te ranil! Do konca dni bi se bil hranil in redil pri tebi, kakor tudi je bilo dolgčas, debel in zadovoljen bi bil in ne želel bi si na svetu drugega ničesar, kakor da bi mi v sladkem dremežu pod jablano muhe ne nagajale. No, pobegnili sem, budalo, ob viharji noči in še počakal nisem, da bi se poti posušile in da bi se nebo zvedrilo. — Kaj je zdaj moj delež? Večna pot, nestalno potikanje, grenko kesanje. O srce, povrni mi, kar si mi vzelo!”

Tako je tožil in ihtel Marko in je zaspal. Košate bukve so pošumevale nad njim; razmeknilo se je časih vejevje in zasvetil se je košček jasnega neba, z zvezdami posutega.

Zaspal je Marko in ko je zaspal, se je napotil še ves dremoten, še poihtevajoč na čudno pot. Noč se je bila nenadoma zjasnila, bukova debela so bila prozorna kakor od stekla in skozi debela, skozi vejevje je sijala bela podnevna svetloba, kar je bilo skoro čudežno, zakaj sonca ni bilo na nebu in tudi oblaka ne, ki bi ga zakrival. Marko pa se ni veliko čudil in vse se mu je zdelo po pravici. Stopal je urno, ker se mu je mudilo in je bila pot uglajena pred njim. Poihteval je še, njegovo srce pa je bilo že veselo in utolaženo.

„Kako nespametno sem tarnal, kako veliko krivico sem delal svojemu koprnečemu srcu! In že čisto blizu uglajene poti sem bil, prav ob poti sem zadremal! Če stopim pošteno, dospem še pred mrakom. Oj, zdaj pa zbogom, ti pusti dom, in zbogom botra, zbogom teta Agata! Zdaj vem, kam drži moja pot; zastonj ni hrepenelo moje srce.”

Dospel je pod hrib, do pasa s košatimi, svetlimi bukvami, na vrhu s temnimi hojami porastel. Pot mu je izginila pod nogami, izgubila se je v gosto rašč in grmičevje. Marko se ni

prestrašil; le v čudnem, plahem in sladkem pričakovanju mu je vztrepetalo srce.

„Na pragu stojim; kaj bi čakal? Bog sam mi je bil pokazal pot.”

Komaj je stopil v temno grmičevje, se je odprla pred njegovimi očmi visoka in široka votlina, tako prostorna, da bi lahko jezdec vanjo, če bi nekoliko upognil hrbet.

Marko si skoro ni upal dalje; votlina je bila temna, iz velike daljave se je svetlikala bela luč. Stal je na pragu in hlad mu je legel na srce, čuden strah.

„Tako tiho je, še sopenja ni čuti. Bog vedi, če nisem prišel prepozno, ko sem se klatil brez potrebe tako dolgo po svetu.”

Ko je stal in ugibal, so se privadile teme njegove oči in ugledal je visoke, sive stene; vlaga si je bila izgledala vanje tanke struge, od kamenitega stropa so kapale debele kaplje.

Marko se je stresel od mraza.

„Tako samotno je tukaj, kakor v grobnici. Bog vedi, če nisem prišel prepozno.”

Zmerom bolj je rasla plaha malodušnost v njegovem srcu in stopal je po prstih, da bi ne odmevali njegovi koraki, ne zbudili spečih. Iz velike daljave se je svetlikala mirna, bela luč, sveča ob grobu. Glasu ni bilo; celo kaplje so padale brezglasno od stropa, kakor v brezdanjo globočino.

Hodnik se je razmeknil, razširil se in vzbočil v prostorno dvorano. Ob vhodu je slonelo dvoje vojščakov. Globoko na prsi sta povešala glavo, roke so se opirale ob ratišče dolge sulice. Podobna sta bila natanko tistim rimskim vojščakom, ki jih je videl Marko nekoč v farni cerkvi pred božjim grobom; tudi tako rjava in bradata sta bila v obraz.

Marko se je spodobno odkril in je ogovoril tistega vojščaka, ki je stal na desni strani.

„Ne zameri, da te motim v dolgem sladkem spanju. Ampak Bog sam mi je bil pokazal pot in tako sem prišel, da vidim kralja Matjaža, odrešenika našega, in da ga poprašam spoštljivo, če ni še blizu njegov veliki čas. Povej mi, katera veža drži do njegove izbe in če je nocoj dobre volje, ker nisem nikomur rad v nadlego.”

Vojščak se ni ganil, še trepalnic ni vzdignil, stal je kakor iz kamna.

„Ni me slišal,” je pomislil Marko, „in tako čudno je odmeval moj glas po tej tihi dvorani, da me je bilo samega strah. Trdno spi, v stoletjih se ni naspal. Kaj bi mi zameril, če ga ogovorim glasneje in če se ga dotaknem? S pošteno mislijo prihajam.”

Doteknil se je njegove roke, ki se je oklepala ratišča.

„Hej, ti hrabri vojščak, kaj sem ti storil, da me ne ogovoriš? Kaj se nisi še naspal, ko spiš že tisoč let? Boga mi, predsedalo bi mi tako dolgo spanje!”

Vojščak je molčal. Strahoma je opazil Marko, da so mu padle debele kaplje za vrat, na roke, na upognjeno glavo; curljale so po licih, v brado, kapale na tla, vojščak pa se ni ganil. Njegove oči so bile zatisnjene, trde in resne so bile njegove ustnice. Marko je iztegnil plaho roko in se je doteknil njegovega lica: trdo je bilo in mrzlo, da se je Marko stresel.

„Zaspal je in je umrl; ne zbudi se nikoli več. Zatrobila bo trobenta ob velikem dnevu, on pa je ne bo slišal; jezdil bo mimo kralj Matjaž na belem konju, on pa ga ne bo videl. Še obleka njegova je okamenela; guba na plašču se ne vda več in niti s sekiro bi je ne presekala.”

Ves žalosten in malodušen je stopil Marko v dvorano. Velika je bila in prazna, vlaga je curljala po črnem zidu, kapala je od stropa. Ob stenah so sloneli vojščaki v dolgi vrsti, pred njimi so ležali široki ščiti, glave s težkimi čeladami so klonile na prsi, roke so se opirale ob meče in dolge sulice. Ko je vstopil Marko, se ni zganil nobeden, nobeno oko se ni odprlo, nobena guba ni zašumela. Brezglasno so padale debele kaplje na razmočena tla kakor v brezdanjo globočino.

Z odkrito glavo, plah in ponižen je ostal Marko sredi dvorane.

„Hrabri vojščaki, zvesti drugovi kralja Matjaža, gospoda in odrešenika našega! Ne zamerite, da vas motim v tem dolgem in sladkem spanju, ampak Bog sam me je poslal, nevrednega poslanca mojega rodu, da pogledam in poprašam, kako se godi kralju Matjažu in če je že blizu njegov veliki čas. Pokažite mi pot in povejte mi, če je dobre volje, zato ker ne maram biti nikomur v nadlego.”

Vojščaki so sloneli ob zidu in so molčali; še s trepalnico ni pomežiknil nobeden, še s prstom ni zganil.

Marka je obšel velik strah.

„O, povejte mi, hrabri vojščaki, kaj vas je tako hudo oamnil ta dolgi spanec? Ne zamerite, ampak ne spodobi se za krščanskega človeka, da bi spal brez nehanja tisoč let in še dalje in da bi vsaj v spanju ne odzdravil prijaznemu pozdravilu. Kaj boste spali, kadar zatrobi trobenta; kaj boste dreмали, kadar pojezdi mimo kralj Matjaž na belem konju? Velika je bila vaša hrabrost, še večja je vaša lenoba!”

Nič se niso razsrdili speči vojščaki, še ozrli se niso na Marka. Stopil je k mrkemu, belobradatemu, hudo oboroženemu starcu in se je doteknil njegove roke. Kakor od kamena je bila

težka usnjena rokavica; v hrbet na roki je bila izdolbena globoka okrogla jamica, kaplja na kapljo je padala vanjo od črnega stropa.

„Zaspali so in se ne zbude nikoli več!” je zavzdihnil Marko.

Stresel je za laket mladega, bahato oblečenega oprodo, ali kakor da bi stresal kip od kamena: trd in nepremičen, globoko v tla ukopan; vlaga ga je bila pokrila po obrazu, plašču in orožju s tanko, svetlo, kameneno plastjo; mlade ustnice, še zmerom polne, so se smehljale, oči pa so bile trdno zatisnjene.

„Kaj tudi ti, tudi ti si zaspal?” je vzkliknil Marko. „Tako mlad, pa spiš tisoč let in se ne zdramiš in te ni nič sram! Kako boš vodil konja svojemu gospodu, kralju Matjažu, kadar te pozove?”

Oprodo ve ustnice so se smehljale, zgenile se niso.

S potrtem in žalostnim srcem se je napotil Marko dalje, beli luči naproti. Bližala se je bela luč, ali izplamtela ni, svetila je mirno in dremotno, sveča ob grobu. Na vlažnih stenah ob vsem dolgem hodniku so viseli silni ščiti, dolgi meči, kopja in sulice; a na ščitih in mečih in kopjih svetla, mokra, kamena plast, trda skorja, tanka kakor svetloba.

Odprla se je pred njegovimi očmi velika dvorana, visoka in široka kakor cerkev. Mrak je bil v dvorani; od stropa je visela svetilka, svetila je z mirnim, belim, mrtvim plamenom; plamen sam je bil okamenel. Ob stenah so stali vojščaki v dolgih vrstah, opirali so se ob dolge meče, klonili so glave globoko na prsi; tiho so stali, poluzaprte oči so strmele v tla, osorni in temni so bili obrazi, dolge rdeče rane so se poznale na čelu, na rjavih licih.

Sredi dvorane je stala kamenita miza na oblem, gladkem kamenu. Za mizo je sedel kralj Matjaž sam na visokem prestolu. Komolce je opiral na mizo, glavo v dlani; dolge sive trepalnice so ležale na licih, siva brada se je vila okoli mize; na glavi je imel ogrsko čepico z dolgim peresom. Ob prestolu je slonelo dvoje oprodov; gologlava sta bila in rdeče oblečena, svetli lasje so padali na ramena v lepih kodrih; spala sta.

Marko je stal pred kraljem; priklonil se je bil globoko, klobuk je držal z obema rokama, kolena so se mu tresla od spoštovanja in ponižnosti.

„Ne zameri mi, kralj Matjaž, odrešenik, da te motim v prijetnem spanju. Našel sem k tebi, ker mi je bil Bog sam pokazal pot. O kralj Matjaž, odrešenik, prišel sem k tebi, ker je hudo na svetu. Kmet, tvoj zvesti hlapec, je velik siromak; davki, povodnji, suša, toča, duhovska in posvetna gosposka in druge nadloge leže težko na njem in mu ne dajo dihati; še Bog se mu je skoro izneveril. Ni ga srca, ki bi v teh žalostnih in bridkih časih ne zahrepenelo po tebi in tvojem kraljevanju. Vstani, o kralj Matjaž, in izpolni obljubo, ki si jo bil storil, ali pa vsaj povej, kdaj napoči tvoja ura, zato da se vrnem in oznanim evangelij.”

Tako je govoril Marko, kralj Matjaž pa je molčal in se ni ganil; molčala sta oproda in se nista genila in vojščaki so stali ob zidu v dolgih vrstah in so molčali.

Hudo se je prestrašil Marko in srce mu je oledenelo.

„Kralj Matjaž, odrešenik, izpregovori!” je zaklical z žalostnim glasom in je pokleknil sredi dvorane.

„Kaj bo z nami, o kralj Matjaž, če se ne zdramiš nikoli več? Osirotelo bi naše srce, pusto bi bilo, kakor polje brez dežja in sonca. Ti si naša hrana, tolažba in upanje naše. Pomisli, kralj

Matjaž, kaj bi bilo, če bi Bog umrl! Tako zaupamo nate in se tolažimo v teh bridkih časih ob mislih nate. Ne vidimo te, ne vemo, ne odkod da prideš, ne kdaj; saj ni treba, da bi vedeli, saj ni treba, da bi te videli. Dobro nam je, da si! Ne zavrzi naše vere, kralj Matjaž! Kralj Matjaž, saj si že dolgo spal, že tisoč let, kaj ne bi malo pogledal, kako sonce sije? Lepo je zunaj, tukaj pa je zadehlo in trohnočno. Izpregovori, kralj Matjaž, odrešenik!”

Marko je prosil, a kralj Matjaž je molčal, dolge trepalnice so ležale na licih in se niso genile, tudi košati sivi brki niso vztrepetali.

Silna groza je prešinila Markovo srce.

„Umr! je!”

Vzdignil se je, kolena so se mu šibila, plah, pijan, omahujoč se je približal mizi, doteknil se je bele roke kralja Matjaža, doteknil se je sive brade. Kamen, ki je kapal od stropa, je bil ovil s tanko, svetlo svileni haljo mizo, kraljev obraz, bele roke in brado in tudi obadva rdeče oblečena svetlolasa oproda. Takrat je opazil Marko velikega črnega vrana, ki je sedel na kraljevi rami; tudi vranovo perje se je svetilo, oblečeno v kamen.

„Umr!” je vzkliknil Marko in se je zgrudil na kolena.

„Ljudje božji, umrite: umrl je kralj Matjaž!”

In je padel na obraz.

Ihteč, objokan se je zdramil Marko.

„Hej, ti, mladi godec, hej, ti lepi fant, kaj pa se ti je sanjalo, da si tako bridko zajokal?”

Marko je gledal in je strmel; oči so ga bolele in zelo mu je trepetalo srce.

„Umr! je kralj Matjaž!”

Zgrbljen, rjav, brezzob obraz se mu je zasmel pred licem. „Zdrami se, godec, svetel dan je že!”

Svetel dan je sijal izza košatih bukev, skozi šumeče listje. Marko si je pomel oči, vzdignil se je na komolcih. Pred njim je stala stara, suha, sključena ciganka, oblečena v cunje. Njene roke so bile črne in krivenčaste, kakor korenine, kakor razpokana ilovica je bil njen obraz.

„Slabo si spal, godec, in nemirno si sanjal; počitka in zajtrka si željan; pojdi z menoj!”

Marko je vstal in je šel s ciganko skozi gozd in je došel do lepe zelene jase. Sredi jase je sedelo troje ciganov, troje črnih godcev, a mlada ciganska devojka jim je kuhala zajtrk.

Marko se je komaj ozrl po godcih; črni so bili vsi, belozobi in bujnosli. Najstarejši izmed njih, že nekoliko osivel, že nekoliko upognjen, je vstal in ga je pozdravil spodobno in prijazno.

„Pozdravljen, godec! Kako ti je ime in odkod prihajaš.”

„Ime mi je Marko in svet je moj dom. Pozdravljeni!”

Resnično, komaj da se je ozrl Marko po godcih. Njegove oči so bile uročene; strmele so z neizrečenim občudovanjem in prebolestno ljubeznijo na lepo cigansko devojko. Tako je bil Marko uročen, očaran in zaljubljen, da ni okusil ne jedi, pijače in da se nikoli ni mogel domisliti, kaj je bila skuhala devojka tisto jutro. Hrana mu je bila ljubezen, njena lepota močna in sladka pijača.

Pa je izpregovoril najstarejši cigan.

„Zagodi, Marko, da spoznamo tvojo umetnost.”

Marko je zagodel in je godel tako čudovito in milobno, kakor še nikoli v življenju. Zgodilo se je nebeško čudo: zašumel je gozd v njegovi pesmi, zapela so jasna polja, iz razora se je

vzdignil škrjanec; zavriskala, zastokala je pesem: Marko je bil ugledal prelepe oči ciganske devojke in je spoznal svoje življenje — presladko, preotožno, brez končno pot; njegova pesem je vzkipela proti brezkončnemu nebu, zakoprnela v brezkončno daljavo. Trudna je vzkriknila, omahnila na zemljo, Marko je povetil roke in je zajokal.

„Kaj ti je, o Marko? Kaj si zajokal?” so se začudili in prestrašili cigani. „Nikoli še nismo slišali take pesmi in ni še bilo godca na svetu, ki bi godel tako čudovito in milobno.”

In najstarejši cigan je stopil pred Marka in ga je nagovoril slovesno.

„Žalostni smo bili in potrti, o Marko, ker nam je bil umrl četrti godec. Velik umetnik je bil, ampak v primeri s tabo je bil slepar in malopridnež. Opil se je bil na praznik tako nečloveško, da je obležal ob cesti in zaspal; zjutraj smo ga budili, pa se ni zdramil. Tako smo ga zagrebli, pojokali smo še malo ob njegovem grobu in smo romali dalje brez četrtega godca, kar je bilo zelo pusto in nerodno. Bog pa se nas je usmilil v tej žalosti in nam je poslal tebe, godca tako imenitnega, da mu ni enakega pod nobenim cesarstvom. Ostani pri nas, Marko, in dobro se ti bo godilo.”

Tako je govoril cigan, Marko pa mu je odgovoril z zelo otožnim glasom.

„Kamorkoli pojdete, pojdem z vami, ker moje srce ne pozna več druge poti. Kjerkoli si odpočijete, počijem z vami, dokler mi ne zatisne teh trudnih oči poslednji, tako hudo zaželeni počitek.”

Ne besede ni več izpregovoril, legel je v travo in je premišljeval grenke misli.

„Kje je zdaj to koprnjenje, ki ga je bilo tako polno moje

srce? Spuhtelo je proti nebu brez sledu. To življenje, veselo, romarsko, ki se mi je zdelo tako bogato, leži zdaj pred mano kakor prazna vreča. Za nič, za to, da je zdaj izžeto, kesanja in žalosti trudno moje srce, sem ostavil topli dom in sem romal na konopcu goljufivega koprnenja, romal, nesrečnež, v kolo-barju, da stojim zdaj ubog kakor prvi dan, le truden od poti. Da bi mi že zatisnil oči poslednji počitek!”

V grenki žalosti je prejel Marko dan, gozd je tonil v zgodnji mrak. Tedaj je zašumelo mehko poleg njega, topla roka mu je pobožala obraz.

„Zakaj si otožen, Marko, ti lepi, mladi godec?”

„O lepa ciganska devojka, kako bi ne bil otožen, ko sem ugledal tvoje oči? Tvoje oči, tako črne, globoke, da bi človek utonil vanje in bi še hvalil Boga za lepo smrt. Zame ni več radosti na svetu, trhla veja je moje življenje in kmalu jo zalučí v plamen božja roka. V oči ti bom gledal, ti lepa devojka, in umrl bom od prežalostnega koprnenja... Resnično, devojka, umrl je kralj Matjaž.”

„Zakaj bi umrl, Marko, če me imaš rad? Poljubi me rajši in objemi, nama obema v tolažbo in radost. Saj tudi moje ustnice koprne po tvojih in obrisala bom s temi črnimi lasmi lepe svetle solze, ki teko po tvojih licih.”

Pol so se smejale, narahlo se umikale, pol so vabile, koprnele njene kipeče ustnice.

Marko je vztrepetal; silen ogenj se je razlil v njegovo telo, v njegovo kri, visok plamen je švignil proti nebu in je razsvetlil mrak. In v svetlem mraku sta se poljubila, kakor je ukazalo srce.

„Saj ti si moje koprnenje, ti nedosegljiva, tako nenadoma,

po nevrednem dosežena. Kje sem te iskal, in tako blizu si bila!”

Vse se je zjasnilo v njegovi duši. Na jasi pred njim, v luči plamena, je bilo razprostrto njegovo življenje; tako nerazumljivo, srečno-nesrečno nekoč, tako preprosto zdaj.

„Pomisli, ljubica, moja lepa devojka, kaj se mi je sanjalo snoči! Sanjalo se mi je, da je umrl kralj Matjaž, o, preudari, ljubica, da je umrlo moje koprnenje. Žaloval sem po njem, kakor po očetu in materi, on pa je živel v tvojih očeh in je živel v najini ljubezni in v mojih pesmih in v mojem srcu in bo živel večno življenje.”

„Še me poljubi, moj lepi godec, moj dragi mož!”

„In bo živel večno življenje in bo hodil z nama, kamorkoli naju bo vodila pot po prostranem svetu. Neumrljiv je, ker je neumrljivo moje srce in ker je neumrljiva lepota tvojih oči.”

Tisto noč je zagodel godec in gozd je utihnil in je poslušal to prečudno pesem o izveličavni ljubezni. —

Marko se je poročil z lepo cigansko devojko in je napravil imenitno svatbo. Pili so in peli in plesali in so bili veseli do konca dni.

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-003-0